

KOOPERATİFÇİLİK

SAYI : NUMBER : 70
EKİM – KASIM – ARALIK
1985

NOVEMBER – DECEMBER – OCTOBER 1985

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at İstanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name into the «Turkish Co-operative Association» in 1948, and modified its Statutes in conformance with the Law No. 3512. or Associations.

The General Assembly of the Association convened on 30 th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an association serving public interest in 1946. The subject with which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objectives outlined in its Statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movement, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movement and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard states for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operative movement, legislation and applications, and express its opinion on these subject either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organization and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conversions of international co-operative organizations, attend conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

i. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operatives act as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 70

EKİM - KASIM - ARALIK - 1985

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.
Fiyatı: 500 TL
Yıllık Abone: 2000 TL.
Yurtdışı: 4000 TL.

Yazışma Adresi: Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA
Tel: 31 61 25 - 31 61 26

*

Türk Kooperatifçilik Kurumu adına sahibi
Hüsni POYRAZ

*

Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

*

Yayın Komitesi

Başkan : Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ
Raportör : İ. Ünver NASRATTIOĞLU
Üye : Doç. Dr. Orhan ARSLAN
Üye : Halil BİLİCİ
Üye : Ayhan İNAL
Üye : Alâaddin KORKMAZ

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

BAŞYAZI : Kooperatif Dışı İşbirliği Şekilleri İçin /KOOPERATİFÇİLİK	3
Fransız Hukukunda Ekonomik Fayda Toplulukları ve İşletmeler Arası İşbirliği Müessesesi Olarak Ekonomik Fayda Topluluklarına Duyulan İhtiyaç / Y.Doç.Dr. Kemal CEVİK	6
Arazi Topluştırılması ve Yerleşim Düzenlemesi Açısından 3083 Sayılı Tarım Reformu Kanunu / Doç.Dr. İrfan GİRGİN	22
Dünya ve Türkiye'de Soya Tarımının Durumu / Doç.Dr. Celâl ER — Suay DİK	35
İhracat Açısından Yaş Meyve ve Sebze Üretimi ve Yurt İçi Tüketimi Üzerine Bir İnceleme / Dr. Mâhir NAKİP	46
Türk Kamu Yönetiminin Fonksiyonu üzerine Bir Araştırma Denemesi/Alâaddin Korkmaz	58
1985 - Makaleler Fihristi	67

CO – OPERATION

A QUARTERLY PUBLICATION ON COOPERATIVE WORKS

NUMBER: 70 OCTOBER – NOVEMBER – DECEMBER 1985

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association

Correspondence Address:

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Tel: 31 61 25 – 31 61 26

*

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association

Responsible Editor

Hüsnu POYRAZ

(The opinions expressed in the articles belong to the authors)

CONTENTS

EDITORIAL : On the paracooperative forms of collaboration	3
Associations of economic utility in the French legal system and need for them as interenterprise collaboration institutions / Assoc. Prof. Dr. Kemal ÇEVİK	6
Law No 3083 on Agricultural Reform from the Viewpoints of land reunification and settlement patterns / Assoc. Prof. Dr. İrfan GİRGIN	22
Joja bean cultivation in the world and in Turkey / Assoc. Prof. Celal ER – Suay DİK	35
A study on fresh fruit and vegetable production and in-country from the exportation standpoint / Dr. Mahir NAKİP	46
A study on the function of the Turkish Public Administration / Alaaddin KORKMAZ	58

DİZGİ ve BASKI.

Sistem Matbaacılık Ltd. Şti.

ANKARA

Başyazı

KOOPERATİF DIŞI

İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ

ŞEKİLLERİ İÇİN

Tarım tekniğinde son yıllarda çok hızlı gelişme ve değişmeler dolayısıyla üreticilerin işgücü verimliliklerini artırarak yeterli seviyesine ulaşmaları, ancak bu yeni teknikleri uygulamaları ile mümkündür. Diğer taraftan çoğalan nüfus ve diğer faktörlerin de etkisiyle tarım ürünlerinin pazarlandığı piyasalarda, daha büyük miktarlarda daha kaliteli ve standard ürünlere talep giderek artmaktadır. Bu hususlar zıraf üretimin büyük birimlerinde gerçekleştirilmesini zarûri hale getirmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmında ve ülkemizde tarım ürünleri üretimi daha çok küçük ve aile işletmesi karakterindeki işletmelerde yapılmaktadır. Hiç şüphesiz arzu edilen husus, tarımın yapısını yeniden düzenliyerek işletmeleri ekonomik faaliyet büyüklüğüne kavuşturmasıdır. Ne vak ki bu çözüm yolu, özellikle hür demokratik ülkelerde kısa sürede başarılabilir bir iş değildir. Ayrıca böylesine geniş kapsamlı ve köklü bir değişiklik dolayısıyla elde edilecek fayda, meydana gelecek sosyo-ekonomik bozuklukların ortaya çıkardığı

zararların yanında bazan gerçekten önemsiz kalabilmektedir.

Bir bakımdan diğer ve belki de daha geçerli çözüm yolu ziraf bünyeyi uzun dönemde iyileştirmeye yönelik tedbirler yanında, tarım işletmelerinin işbirliğine yöneltilmesidir. Böylece küçük işletmelerin gerek yeni teknikleri uygulama gerek, piyasa taleplerini karşılama yönünde "ekonomik faaliyet büyüklüğüne ulaşarak büyük işletmelerin avantajlarına kavuşmaları imkanı" ortaya çıkacaktır.

Tarım işletmelerinin işbirliğine dayalı budavranışları ve daha iyi işleyen kooperasyonlar büyük işletmelerin avantajlarından teknolojik yeniliklerden yararlanma gibi teknik ve ekonomik faydalar yanında, çok ağır olan tarım işinin kolaylaştırılması köy hayatının daha cazip hale getirilerek, köyden şehire düzensiz ve sağlıksız göçlerin bir ölçüde önlenmesi ve benzeri sosyo-ekonomik faydaları da beraberinde getirir.

Türk toplumunda iktisadî birimler ve fertler arasındaki işbirliği yeni değildir. Bugünkü anlamda kooperatifçilik anlayışı ve kooperatifçilik prensiplerine uygun bir kooperatifçilik hareketi, geçtiğimiz asrın ikinci yarısında batıdan ülkemize girmiştir. Oysaki Türk Toplum geleneğinde eskidenberi kooperatif statü ve yapı dışında tarım işletmeleri arasında gerçekleştirilmiş işbirliği şekilleri mevcuttur. Türk köylüsünün "keşik", "değişik", "imece", "hop" gibi çokca yaygın ve etkili yardımlaşma şekillerine sahip olması göz önüne alınırsa, bu davranış özelliğinin geçmişinin tarihin derinliklerine gittiğine karar verilebilir.

Ekonomik birimler ve işletmeler arasında karar alma hürriyetinin büyük ölçüde korunmasını mümkün kılma özelliğinden dolayı kooperatif dışı ve iktisadî işbirliği şekilleri en yaygın teşkilatlar olarak goze çarpmaktadır. İşletmeler arasında ortak makina kullanımı, ortak işletme binalarına sahip olma, İşletme Dalı Ortaklığı ve Ortak Tarım İşletmeciliği, tarım ürünleri pazarlamasında "üretici birlikleri" şeklinde teşkilatlanma, tarım alanında önemli fonksiyon icra etmektedirler.

Türkiye'de, halen bu konuda başlanmış ve devam eden projelerin başarılı olması bu konuda devlet desteğinin sağlanması halkın eğitilip şuurlandırılmasını şart koşmaktadır. Türk Tarım İşletmele-

rinin küçük ve parçalı yapılarının daha da artmasının önlenmesi için özellikle akrabalık ilişkilerine dayanan küçük gruplar halinde ortaklıklar kurmaları teşvik edilmelidir. Ortak makina kullanımı ve diğer işbirliği şekillerinin teşviki sağlanmalı, bu konuda özellikle tarım kesimi için basit ve uygulama imkanı veren hukuki mevzuat geliştirilmelidir.

Kısaca ifade etmek gerekirse ziraî üretim sahasında kooperasyonların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda bazı temel tedbirlerin alınması gerekir. Bu konuda özellikle ülkemiz açısından en önemlisi yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, devletin bu konuda uygun bir hukukî ortam oluşturmasıdır. Kooperatifçilik Konumuzun yeniden ele alınmasının beklendiği bu günlerde, üreticilerin kooperatif statü dışı iktisadî işbirliği şekillerini kolayca kurabilecekleri bir düzenlemenin yapılması uygun olacaktır. Böylece, bu tür üretime yönelik işbirliği meşruiyet kazanacak ve bu konudaki ideolojik tartışmalar büyük ölçüde önlenmiş olacaktır. Diğer taraftan ziraî ortaklıkların kullanılmasında başvurulmak zarûreti ticarî şirket statülerinin (kollektif anonim şirket vb.) hem vergi ve hem de karmaşık muhasebe düzenleri yönünden ortaya çıkardıkları menfi etkiler de önlenmiş olacaktır. Hoşça kalın.

Kooperatifçi Selâmlarımızla.

KOOPERATİFÇİLİK

FRANSIZ HUKUKUNDA EKONOMİK FAYDA TOPLULUKLARI VE İŞLETMELER ARASI İŞBİRLİĞİ MÜESSESESİ OLARAK EKONOMİK FAYDA TOPLULUKLARINA DUYULAN İHTİYAC

Y. Doç. Dr. Kemal ÇEVİK*

GENEL OLARAK

Ekonomik fayda toplulukları (Les Groupement d'interet economique) 23 Eylül 1967 tarihli bir ordonansla düzenlenen Fransız pozitif hukukunda yer almış oldukça yeni bir müessesedir. Ekonomik fayda topluluklarının yürürlük yılı olan 1967 yılı, Fransız ekonomisinin kanun koyucu tarafından yeniden gözden geçirildiği yıl olarak ekonomik tedbirleri alabilmek için, işbaşında bulunan hükümete bu konuları ordonanslarla düzenlenmesi yetkisini vermiştir. 22 Temmuz 1967 tarihli Yetki Kanunu çerçevesinde Fransa hükümeti 1917 yılı içinde bir dizi ordonanslar çıkarmak suretiyle gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Bu ordonansların en ilginçlerinden birisi mâli kriz içinde bulunan işletmelere ilişkin olanıdır. İlginçtir, çünkü ülkemiz basınında "şirket kurtarma operasyonu" olarak adlandırılan hükümet tasarruflarına çok benzemektedir. Sözü ettiğimiz bu ordonansta, bizdeki şirket kurtarma operasyonlarından farklı olarak, hangi hallerde, güç duruma düşmüş işletmelere yardım yapılacağı buyardırma karar verecek organ belirtilmiştir. Diğer taraftan 1967 yılında Fransa'da yürürlüğe giren ordonansların düzenlediği hususların ülkemizde 24 Ocak kararları olarak anılan düzenlemelere çok benzediği fakat 24 Ocak kararlarında, Fransadan farklı olarak işletmelerin yapısı gündeme getirilmediğinden, gerekli tedbirlerin alındığını söylemek mümkün değildir.

İncelememizin konusunu oluşturan ekonomik fayda topluluklarının EFT tanımı 23 Eylül 1977 tarihli ordonansın birinci maddesinde yapılmıştır. Bu maddeye göre ekonomik fayda topluluğu iki veya daha ziyade gerçek veya tüzel kişilerin üyelerinin imkânlarını seferber ederek onların ekonomik faaliyetlerini geliştirmek veya kolaylaştırmak, bu faaliyetin sonuçlarını islah etmek veya artırmak maksadıyla belirli bir süre için kurulan

* Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

FRANSIZ HUKUKUNDA EKONOMİK FAYDA TOPLULUKLARI VE
İŞLETMELER ARASI İŞBİRLİĞİ MÜESSESESİ OLARAK EKONOMİK FAYDA
TOPLULUKLARINA DUYULAN İHTİYAÇ

tüzel kişiliklerdir" Ordonans'ın diğer maddelerinde ise ekonomik fayda topluluklarının kuruluşları işleyişleri sona erme halleri düzenlenmiştir. Ekonomik fayda toplulukları tüzel kişiliği kısa zamanda Fransa'da geniş bir uygulama alanı bulmuş işletmeler arası işbirliği ve ihtisaslaşma iş bölümü müessesesi olarak kamu ve özel sektör işletmelerinin acil ve vazgeçilmez şekilde ihtiyaçlarını karşılamak üzere tercih edilir olmuştur. Son istatistiklere göre Fransa'da faaliyette bulunan Ekonomik fayda topluluğu sayısı dokuz bin sekizyüzdür.

Fransız Medenî Kanunu'nun 1832. maddesinde kazanç paylaşmak şirket akdinin ayırıcı unsurunu teşkil eder. Dernek ise 1 Temmuz 1901 tarihli Fransa Dernekler Kanunununa göre, kazanç dağıtmaktan başka gayeyi gerçekleştirmek için meydana getirilmiş şahıs topluluğudur. Kazanç paylaşmak veya kar dağıtmaktan başka bir gaye ile kurulan şahıs topluluğunun bu ölçülere göre dernek şeklinde kurulması gerekmektedir. Fakat dernek kazanç paylaşmak maksadıyla değil, ekonomik gayeleri gerçekleştirmek maksadıyla kurulan şahıs toplulukları için yeterli olmamış çeşitli sakıncalar görülmüştür. Bu sebeple Fransız hukukunda ekonomik gaye güden şahıs toplulukları için, şirket-kooperatif dernek yanında ve kooperatif ile dernek arasında ayrı bir tüzel kişilik olarak ekonomik fayda toplulukları ihdas edilmiştir. Bu vesile ile de, Fransız hukuk doktrininde ekonomik gayeli şahıs birliklerinin statüsü dolayısıyla uzun süre devam eden tartışmalar ve konuyla ilgili uyuşmazlıklara bakmakla görevli mahkemeler tarafından verilen çelişkili kararlar istikrara kavuşturulmuştur.

Türk hukukunda ise özel hukuk şahıs birlikleri dernek ve şirket şeklinde ikiye ayrılmakta fakat bunları birbirinden ayırmaya yarayacak kesin kriterler mevcut bulunmamaktadır. Hukukumuzda kar paylaşmakla beraber ekonomik gaye güden, ekonomik gayeli şahıs topluluklarının hukukî durumu düzenlenmemiştir. Hukukî karışıklık konunun önemine rağmen devam etmektedir. Konu doğrudan doğruya Türk Yargıtay'ının önüne de gelmemiştir. Türk hukukunda mevcut bulunan bu önemli boşluğu doldurmak hem, bilhassa küçük ve orta işletmelerimizin acilen duydukları ihtiyacı karşılamak üzere;Fransa'da başarılı bir şekilde uygulanması yapılan, (AET tarafından benimsenmiş ve Üye-Devlet'lere statü sunulmuştur) Ekonomik fayda toplulukları gibi bir müessesenin Türk pozitif hukukuna girmesi gerekmektedir. Bu müesseseye Türk işletmelerinin duyduğu ihtiyacı belirtmek için Türk ekonomik hayatına ve Türk ekonomik hayatı dolayısıyla gerek kamu gerek özel kesim işletmelerine uzun zamandan beri yön veren kalkınma planlarındaki ilke ve politikalara Fransız planlamasının işletmeler arası organizasyon politikalarına araştırma sektörünü esas alarak kısaca değineceğiz ve Fransa ekonomik fayda toplulukları ile ilgili Fransız uygulamasından seçilmiş örnekler vereceğiz.

I. TÜRK KALKINMA PLANLARIYLA İŞLETMELER ARASI ORGANİZASYONLAR İÇİN GÖSTERİLEN HEDEF VE İLKELERİN TARTIŞILMASI

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (BBKP) araştırmaya ayrılan bölümünün ana ilkeler ve metod başlıklı kısmında,)¹ "insan zeka ve idrakinin yeni gerçeklere ve yarışlara ulaşma çabası olan araştırmaya" özel bir önem verildiği belirtilmiştir. BBKP'na göre; araştırma bir bütün olarak endüstriyel teknolojik iktisadî ve sosyal konularda gelişmeyi destekleyen ve hızlandıran en önemli unsurlardandır. Kalkınmanın kapsadığı her alanda çeşitli problemlerin Türkiye'ye uygun çözüm yollarının en doğru ve hızlı şekilde bulunması araştırma yoluyla sağlanacaktır². Araştırma konusu BBKP'de önc yüksek öğrenim kurumlarıyla kamu sektöründe ele alınmış özel sektörde araştırma konusu ile ilgili ayrıntılı bilgi elde edilemediğine değinilmiş ve araştırmacının yüksek öğrenimde geliştirilmesi özel sektörde teşvik edilmesi ve devlet sektöründe daha verimli hale getirilmesi hususlarının incelenerek gerekli tedbirlerin alındığı belirtilmiştir³.

BBYKP'la Türkiye'de araştırmacının yeri ve değeri buna en fazla ihtiyaç duyulan çevrelerde dahi gerektiği kadar anlaşılmadığı, araştırma çalışmalarının geliştirilmesi ile ilgili olarak en önemli meselenin çok dağınık durumda olan araştırma organ ve çalışmaları düzenleyici işbirliğine sokucu teşvik ve düzenin bulunmadığı, bunun için Türkiye'de sosyal ve müsbet bilimler alanlarıyla teknolojiye yapılacak her çeşit araştırma konusunda politikaya yön vermek ve işbirliği sağlamak üzere bir Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumunun kurulması öngörülmüştür.⁴

Organizasyonun iki kısımda ele alındığı BBYKP teşebbüslerin ileri işletmecilik metodlarına göre çalışacak tarzda kendi içlerinde organize olmalarını birinci kısımda belirtmekte, ikinci kısımda işletmelere yardımcı olacak mesleki kuruluşlar ikinci kısım araştırma müesseseleri ve benzeri teşekküller ile özel teşebbüs arasında işbirliğinin daha kolay, süratli ve verimli sonuçlar alacak şekilde düzenlenmesi gereği ele alınmaktadır⁶

BBYKP'na göre özel sektör yatırım imkanları ile ilgili araştırmalar yapmak belirli yatırım projeleri hazırlamak ve değerlendirmek, tesislerin kurulmasında ve işletilmesinde müteşebbislere yardımcı olmak üzere müşayir firmalar kurulmalı ve müteşebbisler bu firmaların hizmetlerinden imkanları ölçüsünde faydalanmak yoluna gitmelidir⁷

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre (İBYKP); "... genel refah seviyesinin yükseltilmesinde, fertlerin ve toplumun gelişmesinde, kısaca iktisadi kalkınma ve sosyal gelişmenin sağlanmasında araştırma etkili bir araçtır. Teknolojik gelişmenin temeli ise bilimsel çalışma ve araştırmalardır.

FRANSIZ HUKUKUNDA EKONOMİK FAYDA TOPLULUKLARI VE
İŞLETMELER ARASI İŞBİRLİĞİ MÜESSESESİ OLARAK EKONOMİK FAYDA
TOPLULUKLARINA DUYULAN İHTİYAÇ

Bu duruma uygun olarak hemen hemen her memlekette, araştırma faaliyetlerinin sadece üniversitelerde öğretim faaliyeti ile birlikte yürütülmesiyle yetinilmemekte, araştırma çalışmaları organize edilmekte, yönlendirilmekte, araştırmacı insan gücü potansiyelinin gelecekteki ihtiyacı karşılayacak şekilde geliştirilmekte, araştırma harcamaları artırılmakta, hükümetler araştırma ile daha fazla ilgilenmektedirler. Çeşitli memleketlerde gayrisafi millî hâsılanın % 3'e kadar yükselen miktarları araştırma ve geliştirme alanlarına ayrılmaktadır. Bu miktar Türkiye'de % 0.4 civarındadır.

Bilim ve araştırma çabalarının artışına paralel olarak bu konuda çalışan elemanların nicelik ve niteliği önem kazanmaktadır. Çeşitli memleketlerde araştırma ve geliştirme elemanlarının tüm nüfusa oranı % 0.6'a kadar yükselmektedir. Memleketimizde bu oran 1964 yılında % 0,012 civarında idi⁸

İBYKP araştırma geliştirmenin eğitimi başlığı taşıyan bölümde üniversiteler ile sanayi ve kamu sektörü arasında yeterli işbirliğinin geliştirilmemesinden, araştırmaların organize edilmesi, yönetilmesi ve özendirilmesi bakımından yeterli olmayan bir ortamdan, araştırmacı laboratuvarlarının tam kapasite ile çalışmamasından ve araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılacak değerlendirilmemesinden yakınılmaktadır⁹

Özel sektörde araştırma çabalarının genellikle kalite kontrolü ve testler ile sınırlı olduğu belirtilen İBYKP'da kuruluşların araştırma harcamalarını finanse edecek güçte olmadıkları gibi araştırmaya da önem vermediklerine işaret edilmektedir.¹⁰

1963 yılında Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun kurulması İBYKP'da araştırma alanında önemli bir gelişme olarak nitelendirilmiş, ancak BBYKP'da öngörülen araştırma çabalarının kalkınmanın kapsadığı alanlardaki sorunların Türkiye'ye uygun çözüm yollarının bulunması üzerine yoğunlaştırılması amacını güden politika uygulanamamış ve bilimsel faaliyetler genellikle temel araştırmalara yönelmiş olarak kalmıştır,¹¹

BBYKP döneminde toplam araştırma harcamalarının gayri sâfi millî hâsılaya olan % 0.4 oranının İBKBP döneminde % 0.6'ya çıkarılması tasarlanmıştır.¹²

İBYKP'da uygulanacak politikalar başlığı altında incelenen araştırma organizasyonları bölümünde açıklandığı üzere, Türkiye'ye bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun üniversitelerin temel araştırmalarını destekleyeceğini ve üniversitelerin kurumla işbirliğini teşvikini, iktisadî kalkınma ve sosyal gelişmenin gereği olarak yatırım ve işletme mâliyetini en düşük, hâsılayı en yüksek yapmaya yönelen teknoloji, organizasyon ve kontrol araştırmalarına ağırlık verilecektir.¹³

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (ÜBYKP); Planlı Dönemde Gelişmeler başlığı altında "bilim, araştırma ve geliştirme faaliyetleri ekonomik ve sosyal gelişmenin gerçekleşmesine etkin araç" olarak belirlenmektedir¹⁴. ÜBYKP'da bilimsel ve teknolojik araştırmaların üretim ve karar verme mekanizmalarına olan etkileri özellikle gelişmiş ülkelerde hemen her alanda kendisini hissettirdiği ifade edilerek gelişmekte olan ülkelerde geleneksel sanayi yapısına ve üretim biçimlerine bağlı kalındığı araştırma ve geliştirme çabalarının genellikle akademik seviyede kaldığı ve teknolojik gelişmelerin uygulamaya aktarılmadığı belirtilmektedir.¹⁵

Araştırma-geliştirme harcamalarının gayrisafi milli hasılaya oranının 1964 yılında binde 4 iken 1969 yılında binde 3,6'ya 1970 yılında ise binde 3,5'e düştüğü, üçüncü beş yıllık kalkınma planında tesbit edilmiştir.¹⁶. ÜBYKP'nında tesbit edilen diğer bir husus ise; Bakanlıklar ve bunlara bağlı kuruluşlar ve iktisadi devlet teşekküllerinde kurulmuş bulunan ve kuruluşların plan ve araştırma faaliyetlerini yürütmekle görevli birimlerin fonksiyonlarını yerine getirecek yapıya kavuşturulamamış ve bu birimlerin kurulamamış olmasıdır.

ÜBYKP'nın araştırma ile ilgili ilkeler ve tedbirler kısmında araştırma yapan kuruluşlar arasında ve bunlarla uygulama birimleri arasında karşılıklı ilişkinin sağlanarak araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılması sanayi ve uygulamanın sorunlarının araştırma çevrelerine duyurulması üzerinde durulmakta¹⁷. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun kalkınma hedeflerine ve sanayinin ihtiyaçlarına dönük uygulamalı ve temel araştırmaların yapılmasına öncülük edip destekleyerek üniversiteler, diğer kamu kuruluşları ve özel kuruluşlarla karşılıklı işbirliği içinde etken bir haberleşme ve ilişkiler düzeni kuracağı belirtilmektedir.

Tekrarların önlenmesi ve araştırma yönünden boşluk olan alanların belirlenmesi için üniversiteler diğer kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine ve kendi ilgi alanlarına giren uzun süreli araştırma programlarını hazırlayacak ve bunları DPT ile Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumuna (TÜBİTAK) bildireceklerdir¹⁸

Kamu kesimi ve özel kesim kuruluşlarının araştırma ihtiyaçlarını tesbit etmek, araştırmalar yapmak ve uygulamaya koymakla görevli araştırma ve koordinasyon birimlerinin fonksiyonel bir tarzda kurulmasını öngören ÜBYKP'na göre bu kuruluşlar arasındaki koordinasyon çeşitli yollarla (!) TÜBİTAK tarafından yapılacaktır.

FRANSIZ HUKUKUNDA EKONOMİK FAYDA TOPLULUKLARI VE
İŞLETMELER ARASI İŞBİRLİĞİ MÜESSESESİ OLARAK EKONOMİK FAYDA
TOPLULUKLARINA DUYULAN İHTİYAÇ

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DBYKP)'nin Araştırma Geliştirmeye ayrılmış kısmında "Teknoloji üretimine ve özümlemesine yönelik çalışmalar içinde önemli bir yeri olan araştırma-geliştirme (A+G) faaliyetlerine ayrılan kaynağın yetersizliği ve gayrisafi milli hasılaya oranının düşüklüğü, gereksinilen yerli teknoloji üretimi için temel olan bilim teknoloji politikasının belirsizliği'nin¹⁹ ÜBYKP döneminde de devam ettiği noktalanarak BBYKP ve İBYKP uygulamaları hakkında araştırma-geliştirme konularında müsbet gelişme olmadığı açıklanmaktadır. "TÜBİTAK" kendisinden beklenen ülkenin bilim teknolojisi sistemi ile kalkınma planları arasında bağlantı kurma görevini tam olarak gerçekleştirememiş, faaliyetlerinin ağırlığını üniversiteler ve eğitimden sanayi yeterince kaydıramamıştır.²⁰

DBYKP'nda ifade edildiği üzere, bu sebeple araştırma-geliştirme faaliyetleri ile sanayi arasında olması gereken organik bağ gerçekleştirilememiş, "ÜBYKP'da belirlenen sınıileşme politikasına koşut bir teknoloji politikasının yürütülmesinden sorumlu kuruluşlar arasında yeterli eşgüdüm sağlanamamıştır"²¹

Araştırma giderlerinin yatırım giderleri olarak kabul edildiği bu dönemde²² "sanayi in ileri düzeylere ulaşacak bir gelişmişliğe varabilmesi amacıyla, araştırma ve geliştirme çalışmalarının üretime dönük ve sanayi ile organik bir ilişki içinde geliştirilmesi, bu amaçla araştırma ve geliştirme harcamalarına daha büyük kaynakların ayrılması sağlanacaktır.

Kamu kuruluşlarının, bilim ve öğretim kurumlarının ve özel kuruluşların bilimsel teknolojik araştırma ve geliştirme alanındaki çalışmaları arasında plân hedefleri doğrultusunda verimli bir işbirliği sağlanacaktır.²³

Görülüyor ki, yirmi yıla yakın bir zaman içinde Türk ekonomisini yönlendiren Kalkınma Plânlarında, araştırma-geliştirme hizmetlerine önem verildiği "iktisadi kalkınma ve sosyal gelişmenin sağlanmasında araştırmanın en etkili araç" olduğu hemen her planda ifade edilmiş olmasına rağmen İBYKP'da BBYKP'nı ile, ÜBYKP'da İBYKP'ile²⁴ DBYKP'da, ÜBYKP'nı ile²⁵ belirtilen hedeflere varılmadığı ifade edilmektedir. Diğer taraftan Türkiye'de sosyal ve müsbet bilimler alanları ile teknolojiye yapılacak her çeşit araştırma konusunda politikaya yön vermek ve işbirliğini sağlamak için 1963 yılında kurulan TÜBİTAK'ın da kendisinden bekleneni vermediği yukarıda belirtildiği üzere DBYKP nında açıkça ifade edilmiştir.²⁶ Halbuki; araştırma laboratuvarı veya üniversite ile fabrika arasında doğrudan fonksiyonel bağlantılar Avrupada 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuştur. Kimya ve elektrik endüstrileri bilimsel araştırmaya dayalı ilk örneklerdir. Taleplerin artması karşısında tarımda ve endüstride yeni, ucuz ara malları, mamul mallar bulma ihtiyacı modern kimya endüstrisinin doğuşuna,

kullanma alanlarının gittikçe azalması üzerine buhar enerjisinin yeni bir enerji ile desteklenmesi zorunluluğu da elektrik endüstrisinin çıkışına sebep olmuştur. Araştırma birimleri işletmelerin bünyesinde Birinci Dünya Savaşından sonra yavaş yavaş yer almaya başlamışlar²⁷ İşletmeler elde ettikleri kârların bir kısmını daha büyük kârlar elde etmek için kendi bünyelerinde araştırmaya tahsise veya üniversite ve diğer bağımsız araştırma birimleriyle araştırma faaliyeti arasında fonksiyonel bağlantıyı kurmaya başlamışlardır.²⁸

Bizce; Türk Kalkınma Plânlarının Araştırma-geliştirme faaliyetlerinin geliştirilmesi için öngördüğü tedbirlerin başarısızlığını etkileyen faktörlerin başında, işletmeler-arası organizasyon eksikliği gelmektedir. Kalkınma Plânlarının hemen hepsinde gerek özel sektör işletmelerinin gerek özel ve kamu işletmeleri ile bizzat kamu işletmelerinin birbirleri arasında müşterek araştırma faaliyetlerinde bulunmalarının kaçınılmaz olduğu belirtilirken, bu işbirliğinin nasıl gerçekleştirileceği hususuna açıklık getirilmemiştir. Mesela; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında.. işletmelerin yatırım imkanları ile ilgili araştırmaları yapmak, yatırım projeleri hazırlamak, tesislerin kurulmasında ve işletilmesinde yardımcı olmak üzere kurulması teklif edilen müşavir firmalar"ın hangi hukukî yapı altında organize edilecekleri açıklanmamıştır.²⁹

TÜBİTAK, üniversiteler kamu ve özel sektör işletmeleri arasında, araştırma-geliştirme faaliyetleri için yapılacak işbirliğinde tarafların sorumlulukları yapılacak araştırmanın finansmanı, elde edilen neticelerden tarafların ne şekilde istifade edecekleri konuları düzenlenmemiştir.

Araştırma harcamalarına ayrılan devlet kaynaklarının azlığı karşısında özel sektörün araştırmaya yönelmesinin nasıl gerçekleştirileceği hususuna da, açıklık getirilmemiştir. Ülkemiz işletmeleri arasında işbirliğini temin maksadıyla, kalkınma plânlarımızda yapılan işin sadece işletmelerarası işbirliğini temin için yeni bir organizasyona gitmenin kaçınılmaz olduğu yolundaki tesbit olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bir az önce belirtildiği üzere, kalkınma planları bu organizasyonun hangi hukukî şekil altında yapılacağını öngörmemiştir. Türk pozitif hukukunun mevcut müesseseleri ile de başta belirttiğimiz üzere bu ihtiyaç karşılanamaz.

II. FRANSIZ PLÂNLAMASININ İŞLETMELER ARASI ORGANİZASYON POLİTİKASI VE EKONOMİK FAYDA TOPLULUKLARI İLE İLGİLİ FRANSIZ UYGULAMASINDAN ÖRNEKLER

Fransız ekonomisi, Türk ekonomisi gibi kamu ve özel kesimlerin bir arada çalıştığı karma yapıdadır. (Economie concertee).³¹ Bu ekonomi 1947 yılında uygulanmasına başlanan Birinci Fransız Kalkınma Planından beri, hazırlanan plânlarla yönetilmektedir. Fransada plânlama bir teorinin uygulanması sonucu değil, deneysel bir şekilde gelişmiş tecrübenin getirdiği bir müessesedir. Genel olarak Fransız planlaması zorlayıcı değil, esnek karakterde, yol gösterici özelliktedir.⁴² Yalnız Birinci Fransız Kalkınma Plânında görüldüğü üzere, bazan Fransız planları ile emredici-zorlayıcı düzenlemelere yer verilmektedir. Nitekim, kömür, demir çelik, ziraat makinaları, elektrik ulaşım ve çimento sektörleri gibi altı sektörü esas alan Birinci Fransız Kalkınma Plânının bu sektörlerde öngördüğü objektifler emredici-zorlayıcı bir karakter arzemişler, diğer sektörler için ise yol göstericilik esas alınmıştır. Birinci Fransız Kalkınma Plânı ile temel olarak seçilen altı sektörde öngörülmuş hedeflere varılmış, endüstri gelirlerinde % 71, zirai gelirlerde, % 21, hayat düzeyi % 30 bir artış kaydetmiştir. 1952 yılı sonunda Birinci Fransız Kalkınma Plânı ile öngörülen hedefler aşılmıştır.³⁴

İkinci Fransız Kalkınma Planında milli ekonominin hemen bütün sektörleri ele alınmış özellikle endüstriyel gelişmelerin ziraata aktarılmasına önem verilmiş ve inşaat sektörü bilhassa lojman inşaatlarının organizasyonları üzerinde durulmuştur.³⁵

Yatırımların enflasyon doğurmadan optimum seviyeye gelmesini tasarlayan ikinci Fransız Kalkınma Plânı ile sadece kalite bakımından değil kantite bakımından da üretimin en üst düzeye gelmesi araştırılmış "Genel verimlilik Komiserliği" Le commissariat general a la productivite" bu devrede kurulmuştur.³⁶ İkinci Beş Yıllık Fransız Kalkınma Planında gösterilen hedefler aşılmış genel refah seviyesi artmış fakat 1957 yılının sonunda mali kriz başgöstermiştir.³⁷

Üçüncü Fransız Kalkınma Plânı ile İkinci Fransız Kalkınma Plânının getirdiği hızlı gelişmeden doğan çelişkiler düzenlenmiştir.³⁸ Üçüncü Fransız Kalkınma Planı ihracatta görülen gelişmeleri dikkate alarak dış ödemeler dengesini sağlama yollarını araştırmış ve bilhassa bu devrede ortaya çıkan Ortak Pazar meselelerine Fransız ekonomisinin uyum sağlamasına çaba sarfetmiştir.

Dördüncü Fransız Kalkınma Plânı ekonomik ve sosyal gelişmeye ayrılmıştır.³⁹ Özellikle Dördüncü Fransız Kalkınma Plânı ihracatın artırılmasına önem vermiş ve bil-hassa az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke ekonomilerinin ihtiyaçları gözetilerek üretim yapılması- diğer taraftan gelişmiş ülkelerin büyük işletmelerin rekabetine karşı Fransız işletmelerinin kuvvetli duruma gelme yolları araştırılmıştır.⁴⁰

Beşinci Fransız kalkınma Planı konumuz bakımından bizi yakından ilgilendirmektedir. Zira; Beşinci Fransız Kalkınma Planı Fransız işletmelerinin yapısını tartışma ortamına getirmiştir.⁴¹ Dördüncü Fransız Kalkınma Planıyla işletmeler için gösterilen hedef ve ilkelerin uygulamaya aktarılmadığının belirtildiği Beşinci Fransız Kalkınma Planınının, ekonomik faaliyetlere ayrılan üçüncü bölümünde; "...Büyük endüstri ülkeleri endüstrilerinin o ülkelerin nüfusuna oranının, Fransız endüstrisinin nüfusa oranından daha yüksek ve Fransız endüstrisinin gelişme düzeyinin büyük endüstri ülkelerine göre daha az gelişmiş"⁴² düzeyde olduğu üzerinde durularak, "...çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan ekonomik işletmeler arasında, ihtisaslaşma iş bölümünün sağlanmasından ve araştırma-çizgi geliştirme hizmetlerine işletmelerin önem vermediklerinden, ticari merkezlerle işletmeler arasında mevcut olması gereken bağların kopukluğundan"⁴³ yakınılmaktadır.

Beşinci Fransız Kalkınma Planı ekonomik işletmelerin bu sıkışık durumdan kurtulabilmesi için tedbir olarak; "... çok dağınık şekilde çeşitli sahalara yayılmış bulunan küçük ve orta (PEM) ve büyük işletmeler arasında işbirliği ve ihtisaslaşma iş bölümünü gerçekleştirmek, ticari organizasyon, araştırma ve finans kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak, işletmelerin milletlerarası ticarete söz sahibi yabancı büyük işletmelerin rekabetine karşı güçlerini birleştirmek ve Orta Pazar objektiflerini de gözeterek"⁴⁴ Fransız Ekonomik İşletmelerinin toplanmaya (concentration) gitmeleri öngörülmüştür.⁴⁵

Beşinci Fransız Kalkınma Planı ile tedbir olarak işletmeler için ön görülmüş bulunan toplanma politikasını yürütmek üzere:

1- 1966 tarihli Fransız Şirketler Kanununun 371,372,373, 374 üncü maddeleri ticaret şirketlerinin füzyon yoluyla birleşmelerine ayrılmıştır.

2- Fransız anayasasının 38. maddesi hukmunca zamanın hükümeti parlamentodan 22 Temmuz 1967 tarihli kanunla (la loi des pleins Pouvoirs du 22 Juin 1967) Ordonslar çıkarma yetkisini alarak, füzyona gitmeden bağımsızlıklarını ve tüzel kişiliklerini korumak suretiyle bir ekonomik toplanmaya duyulan ihtiyaçları karşılamak üzere, ekonomik fayda toplulukları "les groupement d'interet economique" adı verilen yeni

FRANSIZ HUKUKUNDA EKONOMİK FAYDA TOPLULUKLARI VE
İŞLETMELER ARASI İŞBİRLİĞİ MÜESSESESİ OLARAK EKONOMİK FAYDA
TOPLULUKLARINA DUYULAN İHTİYAÇ

bir tüzel kişilik yaratan 23 Eylül 1967 tarihli Ordonansı (Ordonnance 23 Septembre 1967) yürürlüğe koymuştur.

3— Bu politikanın yürütülmesi görevi 6 Ocak 1967 yılında Bilim ve Endüstriyel Gelişme Bakanlığı nezdinde kurulan "Yeniden Toplaşma ve Füzyonlar Bürosuna" verilmiştir (Bureau des fusions et regroupements d'entreprises au Ministère du Développement Industriel et Scientifique)⁴⁴

Teknik ilerlemelerin ekonomik hayata zaman geçirilmeden yansıtılmasının önemi üzerinde durulan V. Fransız Kalkınma Plân'ı uygulama devresinde, Plânı uygulamakla yetkili ve görevli hükümetler Amerikan ekonomisinde görülen olağanüstü gelişmelerin temelinde, araştırma hizmetlerinin bulunduğunu görerek ülke çapında araştırma hizmetlerinin yeniden organizasyonuna gitmişlerdir⁴⁵

Fransa'da yeni buluşlarla ilgili yapılan bir ankette, patent hakkı olmak için her yüz yeni buluşun bulucusunun, doksan tanesinin kendi şahsi çabası ile buluşunu gerçekleştirdiği, Amerika Birleşik Devletlerinde ise, yüz buluşun doksan dokuz bulucusunun bir işletmede araştırmacı olarak çalıştığı görülmüştür⁴⁶. Yiyecek ve giyecek malları üretiminin %47 sini sağlayan işletmeler sekizyıl içinde yeni buluşlarla üretimlerini değiştirmedikleri takdirde, tüketicilerin bu işletmelerin mallarını tercih etmeyecekleri 1962 yılında yapılan bir araştırma sonucu açıklanmıştır⁴⁷. 1963 de yapılan bir araştırmaya göre ise, Fransa'nın temizleme tozu ihtiyacının %73 ünü karşılayan işletmelerin üretimleri sekiz yıldan daha az bir zaman içinde tüketiciler tarafından tercih edilmeyecektir⁴⁸. Başka bir araştırmasonucunda ise ülkede üretilen transistörlü radyolar 1966 yılından önce satılmalıdır, aksi takdirde, millî işletmeler, yeni üretim teknikleri geliştiremediklerinden yabancı marka taşıyan radyolar Fransa iç ve dış pazarlarına hakim olacaklardır⁴⁹.

Diğer taraftan görülmüştür ki, mesela, kimya ilmi ile ilgili araştırmaların %26'sı esas faaliyeti kimya sanayii olmayan işletmeler tarafından gerçekleştirilmiştir⁵⁰. Elektronik sektöründeki araştırmaların % 30 ise, elektronik endüstrisi dışında esas faaliyeti bulunan işletmeler tarafından gerçekleştirilmiştir⁵¹.

Araştırma hizmetlerinin önemini ortaya koyan bu örnekler daha da artırılabilir. Ancak belirtmek gerekir ki, bütün bu örneklerden çıkan sonuç. Fransada konuya çözüm bulmak isteyenlerce ve bilhassa plan hazırlayıcılarınca araştırmaların sistematik hale getirilmesinin kaçınılmaz olduğunun anlaşılmasıdır⁵². Araştırmaların sistematik hale getirilmesi için de işletmelerin müşterek araştırma faaliyetlerini yapacak en uygun alet olarak EFT'ler V.Fransız Kalkınma Plânı devresinde uygulamaya sokulmuştur⁵³.

Fransa'da devlet; işletmelere araştırma hizmetlerini müştereken yapmaları için EFT formülünü empoze ederken onları yalnız bırakmamıştır. Zira öyle temel araştırmalar vardır ki, bunlar yapılmadan diğer araştırmalar yapılamaz⁵⁴ -Bu araştırmalar ise, Fransa da A.N.V.A.R (Agence Nationale pour Valorisation de la recherche) tarafından yapılmakta ve bu araştırmaların sonuçları 1970 yılında kurulan CDI. (Araştırmaların Yayılması Merkezi) tarafından araştırma birimlerine, EFT'ler sunulmaktadır.

VI. Fransız Kalkınma Plânıyla (AFKP) araştırma hizmetlerinin teşvik edilmesi öngörülmüş, Plan'ın araştırmaya ayrılan bölümünde araştırmacının finansmanı üzerinde durulmuştur⁵⁵ - V. Fransız Kalkınma Plânıyla tedbir olarak öngörülmüş bulunan toplanma "concentration" politikasının özellikle EFT formülüyle başarılı bir şekilde uygulandığına değinilen VI. Fransız Kalkınma Planında, kişisel veya tek işletme düzeyinde yapılan araştırmaların/finans güçlüklerine işaret edilmiştir⁵⁶. EFT'ler aracılığıyla yapılan araştırmaların daha kısa zamanda ve daha az masrafla yapıldığına dikkat çeken VI. Fransız Kalkınma Plânında EFT'lerin karşılaşacakları finans güçlüklerinin A.N.V.A.R. tarafından karşılanabileceği belirtilmiştir.⁵⁷

A.N.V.A.R.'ın araştırma birimleri EFT'lerin finansmanına katılmasını, "belli olmayan geleceğin finanse edilmesi" şeklinde yorumlamamak gerekir⁵⁸. Çünkü, A.N.V.A.R., finansmanına katılacağı araştırmayı inceleyerek bu araştırmaya finansal yardımda bulunmaktadır⁵⁹. Şüphesiz bazı başarısızlıklar olabilir, A.N.V.A.R.'ın yaptığı ödemeler âdeta başarısızlıklara yapılmış ödemeler olarak nitelendirilebilir. Fakat ileride, aynı araştırma ile ilgilenecekler, A.N.V.A.R. bütenlerinden, yapacakları araştırmanın başarısızlıkla sonuçlandığını öğrenerek, aynı konuyla ilgili araştırmalara yönelmezler⁶⁰. Bunun millî ekonomi için ne kadar önemli olduğu açıkça görülmektedir.

EFT'ler yalnız işletmelerin araştırma hizmetlerini gerçekleştirmek için kurulmazlar. EFT üyesi işletmeler, EFT aracılığıyla, reklam, ithalat-ihracat, muhasebe, pazarlama hizmetlerini, araştırma hizmetleriyle birlikte yürütebilirler.

Görülüyor ki, Fransa'da, Plânlama, Türk Plânlamasında olduğu gibi, sadece tedbirler öngörmekte, hükümet programlarıyla ilişki kurularak bu tedbirler, uygulamaya aktarılmaktadır.

EFT'lerle ilgili Fransız tecrübe ve uygulamasından vereceğimiz örnekler teoride olduğu kadar pratikte de Türk işletmelerinin bu organizasyona duyduğu ihtiyacı belirtmek bakımından önemlidir.

FRANSIZ HUKUKUNDA EKONOMİK FAYDA TOPLULUKLARI VE
İŞLETMELER ARASI İŞ BİRLİĞİ MÜESSESESİ OLARAK EKONOMİK FAYDA
TOPLULUKLARINA DUYULAN İHTİYAÇ

1- GIE Les Week-ends Bretons^{6 1}

Fransa'nın Breton bölgesinde faaliyette bulunan 12 turizm oteli işletmecilerinin birleşerek kurdukları bir ekonomik fayda topluluğudur.

Yılda sadece 6 hafta denize girilebilen bir bölgede turizm sektöründe yatırımda bulunmuş otel işletmecileri, yaz sezonunun dışında otellerine müşteri çekebilmek ve bölgeye canlılık kazandırmak için şahsi gayret ve çalışmaları ile müsbet bir sonuca varamayacaklarını anlamışlar ve giderek zarar eden işletmelerini kapatma durumu ile karşı karşıya kalmışlardır.

Eylül ve Haziran ayları arasında bölgede görülen sessizlik, turistlerin yokluğunun doğurduğu ıssızlıktan doğan soğuk yüz bu işletmecileri psikolojik yönden de etkilemiş tir.

Turistik sezonu ve iyi havaları beklemekle meselenin çözümlenemeyeceği gerçeğini gören bölgenin 12 otel işletmecisi turizm sezonunun dışında bölgeye turist çekmek ve canlılık sağlamak yollarını müşterek araştırmışlar ve bu işleri başarabilecek formülün ekonomik fayda topluluğu tüzel kişiliği olduğunda birleşmişlerdir. Bölgeye turist çekmek için bölgenin turistler için daha cazip hale getirilmesi bu EFT aracılığı ile sağlanacaktır. Bu gaye ile EFT:

- Her sezonda yapılabilecek sportif faaliyetleri organize edecektir. Özellikle bincilik, golf ve balık avcılığı,
- Otellerin kapatılması, turistlerin yokluğu, turistlerin yokluğu otellerin kapatılması demek olduğundan turistlerin bölgeye her sezonda gelmesini kolaylaştırmak için çeşitli geziler organize edecektir.
- Üyelerin çeşitli mallara duydukları ihtiyaçlar, kurulacak satınalma merkezi aracılığı ile yürütülecektir.

EFT'nin finansmanı üyelerin yıllık masraflara katılmaları ile sağlanacaktır.

Les Week-ends Bretons (Breton hafta sonu tatil EFT'si) kısa zamanda yukarıda konusuna belirttiğimiz hususları başarmış ve otel işletmecileri kâra geçmişlerdir. 1970 yılında ilk defa 12 otel işletmecisi tarafından kurulan bu EFT, bölgelerinin kış festivalini başarı ile düzenlemiş ve sözleşmelerinde değişiklik yaparak üyelerinin personel eğitimi için seminerler düzenlemeyi EFT konusuna eklemişlerdir.

2- GIE L.C.C.P.O^{6 2}

Fotografçılık sektöründe faaliyette bulunan otuz fotoğrafçı tarafından kurulup sonra 150 fotoğrafçının katılmasıyla müşterek bir renk laboratuvarının kurulması gayesiyle faaliyetini sürdüren bir ekonomik fayda topluluğudur.

Renk görüntüleri ve fotoğrafçılık sektöründe görülen teknik ilerlemeler yüzünden geleneksel metodlarla varlıklarını devam ettirmekte zorluk çeken ve büyük firmalara bağımlılıktan kurtulamayan "Cotes-du-Nord"un üç fotoğrafçısı bir müşterek renk laboratuvarı kurarak bu güçlüklerden kurtulmak için meselelerine uygun formül olarak ekonomik fayda topluluğu tüzel kişiliğini bulmuşlar ve bölgelerinde fotoğrafçılık yapan diğer 30 meslekdaşlarını ikna ederek bir EFT kurmuşlardır. Üyelerden birinin elverişli laboratuvarını EFT yönetimine vermesi ile EFT faaliyetine başlamıştır. Belirttiğimiz gibi bu EFT'nin konusu üyeler için müşterek bir renk laboratuvarının işletilmesidir. Bu laboratuvarın işletilmesi şu şekilde organize edilmiştir:

– Fotoğrafların banyo edilmesi ve çoğaltılması; bunun için dört otomobil yaz aylarında her gün, kışın haftada dört gün EFT üyesi fotoğrafçılara uğrayarak filmleri toplayacaktır.

– EFT üyelerinden isteyenlerin fotoğrafçılık için gerekli malzemeleri EFT aracılığıyla satın alınacaktır,

– Üyelerinin reklam hizmetleri EFT tarafından gerçekleştirilecek ve üyeler yaptıkları işlerde L.C.C.P.O. markasını kullanacaklardır.

Bölgede kısa zamanda L.C.C.P.O. markalı fotoğraflar tercih edilir olmuş ve renkli fotoğraf dalında EFT laboratuvarı yeni teknikler geliştirerek bu teknikleri üyelerinin istifadesine sunmuştur. Büyük fotoğrafçılık işletmeleri ile rekabette EFT üyeleri yenik düşmekten kurtulmuş ve reklam masraflarından tasarruf sağlamış EFT alım merkezi dolayısıyla üyelere dağıtılan risturn miktarı da önemsenemeyecek miktarları bulmuştur Üye sayısı 1973 yılında 150 yi bulan L.C.O.P.O. EFT'sinin finansmanı üyelerin % 10 oranında EFT masraflarına katılma payları ve otofinansman yoluyla karşılanmaktadır.

FRANSIZ HUKUKUNDA EKONOMİK FAYDA TOPLULUKLARI VE
İŞLETMELER ARASI İŞBİRLİĞİ MÜESSESELERİ OLARAK EKONOMİK FAYDA
TOPLULUKLARINA DUYULAN İHTİYAÇ

3- GIE La Decouverte⁶³

Müşterek bir ticaret merkezinin işletilmesi gayesiyle kurulan bu ekonomik fayda topluluğu:

- Ticari merkezin ticari yöntemini,
- Merkezin ısıtma, aydınlatma, temizleme ve koruma, reklam işlemlerini,
- Merkezde faaliyette bulunan tacirlerin maddi manevi menfaatlerini ticari ve yönetim planında savunmak faaliyetlerini üzerine almıştır. Bu EFT 25 üyeli ve bu üyeler ticari merkezde; ayakkabıcılık, hırdavatçılık, elektrikçilik, konfeksiyonculuk, kahvecilik, gözlükçülük, kitapçılık, sütçülük, balıkçılık ve şarküteri gibi çeşitli sahalarda ticaret yapmaktadırlar. Her üye ticari merkezde kendisine ayrılan yerde ticaretini sürdürmektedir. Üyelerin bürolarında bulunan PTT araçları dışında merkezin ihtiyaçları EFT tarafından yerine getirilir. Yalnız belirtmek gerekir ki, bu işletmeler aynı çatı altında toplanmış olmalarına rağmen gerçek bağımsızlıklarını korumuşlar ve ticari gayelerinin aynı olması her işletmenin kasasının ayrı olmasını etkilememiştir.

Le Decouverte'in finansmanı yıllık genel kurulda yapılan bütçe ile yerine getirilir. Bu bütçede her üyenin finansman payı belirtilir. Üyeler bu payı ödeyerek EFT'nin finansmanına katılırlar.

4- GIE. Revico⁶⁴

Fransa'nın Konyak şehrinde alkol imalatçısı 9 şirket tarafından kurulmuş bulunan bir ekonomik fayda topluluğudur. Bu EFT'nin konusu sözleşmesinin üçüncü maddesinde açıklandığı üzere Konyak bölgesinde alkol damıtılmasından doğan ve çevre kirliliğine sebep olan madde ve gazlardan yeni bir ticari madde elde ederek çevre kirliliğini önlemektir. Bu gayeye varmak için EFT araştırma laboratuvarları kuracak ve bu laboratuvarlar sadece çevre kirliliğine ve halk sağlığına zararlı olan alkol artıklarının ticari bir mal halini alması için çalışacaktır.

Revico'nun finansmanı üyelerin kuruluştaki taahhüt ettikleri sermaye ile karşılanacaktır (Revico esas sözleşmesi Md.11). (Revico'nun üyeleri arasında, Martelle, Courvoisier, Cognac gibi Fransa'nın sayılı alkol imalatçı şirketleri bulunmaktadır⁶⁵

5- GIE, Airbus Industrie^{6 6}

Airbus A-300 B uçak projesinin geliştirilmesi, imalatı, pazarlanması, satıştan sonraki hizmetlerinin yapılması ve bu hava gemisinin uçuşlarının korunması Airbus Industrie ekonomik fayda topluluğunun konusu olarak tesbit edilmiştir (Airbus Industrie EFT'si esas sözleşmesi Md.3).

Airbus Industrie EFT'sinin üyeleri, Fransa'yı temsilen la Societe Nationale Industrielle Aerospatiale (SNIAS), Almanyayı temsilen Deutsche Airbus GmbH, İspanya'yı temsilen Societe de Construcciones Aeronauticas S.A. (CASE) şirketleridir. Sonradan İngiltere, İtalya ve Hollanda Airbus projesine iştirak etmişlerdir.⁶⁷

6- CIFAS (Consortium Industriel Franco-Allemand pour le satellite-symphonie)^{6 8}

Uydularla haberleşme programına ilişkin incelemeler yapmak üzere Alman ve Fransız işletmeleri arasında kurulmuş bir ekonomik fayda topluluğudur.

7- GIE, GIFAM (Le Groupement d'Interet conomiques Français Pour Contribuer ou developpement de L'AMAZONIE)^{6 9}

Birleşmiş Milletler Endüstri ve Dayanışma Programları çerçevesinde Brezilya hükümetinin isteği üzerine Amazon'un beşlenme ve ziraatinin geliştirilmesi için görevlendirilen Sodeteg⁷⁰ Genel Müdürünün Amazon'un kalkınmasına Fransa'nın katkısının ekonomik fayda topluluğu hukuki yapısı altında en iyi şekilde gerçekleştirilebileceğine dair raporu üzerine kurulmuştur. GIFAM EFT'sinin üyeleri, iki Fransız Bankası-Banque Nationale de Paris ve Credit Commercial de France-ve Fransız Havayolları -Air France- ve Institut Geographique National et Centre Technique Forestier Tropicaldır. 1977'de Brezilya'ya umumi bir vekili tayin edilen GIFAM Amazon'un geliştirilmesi için Avrupa çapında bir turistik projeyi sonuçlandırmak üzeredir.

- 1- EFT'lerin çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan işletmeler arası bir dayanışma ve işbirliği müessesesi olması, uygulama alanlarının genişliği sebebiyle, hem konumuzdan fazla uzaklaşmamak, hem müşahhas bir konuyu ele almak düşüncesiyle, Kalkınma Planlarımızla ilke ve hedefleri befitrilen araştırma geliştirme hizmetleri üzerinde durulmuştur. Geniş bilgi için bkz. Çevik, K.: Fransız Hukukunda Ekonomik Fayda Toplulukları ve Ülkemizde Uygulama İmkanları, Gazi Üniversitesi yay. Ankara. 1982.

- 2- BBKP, sh.463
- 3- BBKP, sh.463
- 4- BBKP, sh.463
- 5- BBKP, sh.463

- 6- BBKP, 491
- 7- BBKP, sh.491
- 8- BBKP, sh.491
- 9- İBKP, sh.197-198
- 10- İBKP, sh.198
- 11- İBKP, sh.198
- 12- İBKP, sh.198
- 13- İBKP, sh.199
- 14- İBKP, sh.199
- 15- ÜBKP, sh.635
- 16- ÜBKP, sh. 685
- 17- ÜBKP, sh.688
- 18- ÜBKP, sh.688
- 19- ÜBKP, sh.689
- 20- ÜBKP, sh.48
- 21- DDKP, sh.48
- 22- DBKP, sh.51
- 23- DBKP, sh.271
- 24- DBKP, sh.274
- 25- bk. 5 numaralı dipnot
- 26- bk. 6 numaralı dipnot
- 27- Türkcan, sh.916
- 28- Türkcan, sh.916
- 29- BBKP, sh.49
- 30- Bernard, sh.227
- 31- BBKP, Fransa'da Monnet Plan'i olarak anılmaktadır.
Planification Francaise, sh.11
- 32- Bernard, sh.228.
- 33- Bernard, sh.228
- 34- Planification Francaise, sh.11.
- 35- Planification Francaise, sh.11.
- 36- Planification Francaise, sh.12.
- 37- Planification Francaise, sh.13.
- 39- Planification Francaise, sh.13.
- 40- Bilbaut, sh.84.
- 41- Preparation du V.Plan-Rapport sur les principales options-Journaux Officiels.
Paris 1965, N.251, sh.145.
- 42- Preparation du V.Plan-Rapports sur les principales options-Journaux Officiels,
Paris 1964 N. 251, sh.145
- 43- Journaux Officiels, sh.145.
- 44- Journaux Officiels, sh.145.
- 45- Jou

- 45- Journaux Officiels, sh.146.
- 44- Ripert/Roblot, sh.217, "Birleşme yatay toplanma (concentration horizontale) ve dikey birleşme (concentration verticale) olmak üzere ikiye ayrılır. Dikey birleşme, bütünlüşme (Integration) olarak da adlandırılmaktadır. bk. Guitton, sh.261: Ripert/Roblot, sh.404, 406.
- 45- Durand (GIE), sh.8836.
- 46- Bress / Richoux, sh.30.
- 47- Bress / Richoux, sh.28.
- 48- Bress / Richoux, sh.29.
- 49- Bress / Richoux, sh.29.
- 50- Durand (Recherche), sh.8838.
- 51- Durand (Recherche), sh.8838.
- 52- Preparation du V.Plan-Rapport sur les principales options-Journaux Officiels, Paris 1964, N 251, sh.148.
- 53- Durand (Recherche), sh.8839.
- 54- Petelaud, sh.16.
- 55- Les Associes Au 6^e Plan, sh.11.
- 56- Les Associes Au 6^e Plan, sh.11.
- 57- Les Associes Au 6^e Plan, sh.11.
- 58- Les Associes Au 6^e Plan, sh.12; Bilan et lecons du VI Plan, sh.4-7.
- 59- Petelaud, sh.16.
- 60- Petelaud, sh.16.
- 61- Justin, sh.17-18 (naklen).
- 62- Brochet, sh.21-22 (naklen).
- 63- Porteu De La Morendiere. sh.28-29.
- 64- Statut du GIE REVICO, Cognac Ticaret Siciline Tescil No: 10-45317, 5 Ağustos 1969 Cognac.
- 65- Endüstriyel Gelişme ve Füzyonlar Bürosu direktörü M.Deschamps ile yaptığımız görüşmede, kendileri, REVICO EFT'sinin çevre kirliliğine sebep olan madde ve gazlardan yeni bir ticari mal ürettiğini ve bu maddenin satışından elde edilen gelirle REVICO'nun finansmanının karşılandığını tarafımıza ifade etmişlerdir.
- 66- Statut du GIE AIRBUS Industrie, Noter Tasdik No: 06337, Paris.
- 67- Le Matin, 29 Eylül 1978, sh.33; Le Monde, 27 Eylül 1978, sh.4.
- 68- Brochure realisee par le Ministere de L'Industrie et le Centre National D'Information pour la productive des entreprises, sh.51.
- 69- Le Monde, 9 Ekim 1978, sh.9.
- 70- SODETEG (Societe d'entudes technique entreprises general)

ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ AÇISINDAN 3083 SAYILI TARIM REFORMU KANUNU

Doç. Dr. İrfan GİRGİN*

ÖZET

Bu incelemede; daha önceki uygulamalar gözönüne alınarak 1984 yılında yürürlüğe konulan 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu'nun arazi toplulaştırılması ve yerleşim düzenlemesi açısından uygulanma imkanları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kanun, genel olarak yerleşimlerin düzenlenmesi ve destekleme sisteminin oluşturulması gibi çalışmalardan daha çok arazi toplulaştırılmasına ağırlık verir görünmektedir. Bu nedenle, tarım reformunun başarılı olabilmesi için arazi toplulaştırılması geniş anlamıyla ele alınmalı ve arazi dağıtımı, yerleşimlerin düzenlenmesi, çiftçi organizasyonlarının oluşturulması vb. tüm işlemler arasında sıkı bir ilişkinin kurulması gerekir.

Arazi derecelendirilmesinde çok değişken yerine daha az sayıda değişken kullanılabildiği ve yeni parselasyon planlarının hazırlanmasında Yöneylem Araştırma Tekniklerinden yararlanılabildiği ölçüde toplulaştırma çalışmaları hız kazanır. Ayrıca, köylerimizin düzenlenebilmesi için köy imar plânları hazırlanmasının kanun kapsamına alınması ve "Kendi İşletmesini Kurana Yardım Metodu"nun uygulamaya konulması gerekir.

GİRİŞ

Arazi düzenlemesi çağdaş anlayışa göre toprak - insan ilişkilerini mekan ve zaman boyutunda dengelemek ve ileri teknolojinin uygulanabilirliğini sağlamaya yönelik temel bir düzen kurabilmektedir. Bu düzenin kurulmasında dikkate alınması gerekli olan tedbirler şu şekilde sıralanabilir:

- Parçalanmış arazi ve işletmelerin bir araya getirilmesi,
- Parçalanmanın önlenmesi,

* A.Ü. Ziraat Fakültesi Kültürteknik Anabilim Dalı

ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ
AÇISINDAN 3083 SAYILI TARIM REFORMU KANUNU

- Toprakların tek elde toplanmasının önlenmesi,
- Uygun tip ve büyüklükte işletmelerin kurulması,
- Verimliliğin yükseltilmesi ve üretimin artırılması için gerekli tedbirlerin alınması,
- Sermaye birikiminin sağlanması,
- Kurumlaşmanın teşviki ve destekleme hizmetlerinin yaygınlaştırılması.

Yukarıda belirtilen bu tedbirlerin birer gaye niteliğini taşıdığını söylemek mümkündür. Bu nedenle, her ülke kendi şartlarından kaynaklanan ve sözü edilen bu hedeflerin hepsini veya birkaçını gerçekleştirmek için kendine uygun kuralları ortaya koyar ve bunları kanunlarla korumaya çalışır.

Ülkemize baktığımızda görünen şudur; Anadolu'da kurulmuş Türk İmparatorluk dönemlerinde de bugün olduğu gibi toprak-insan dengesinin sağlanmaya çalışıldığı tarihi kaynaklardan ve belgelerden anlaşılmaktadır (*Türkdoğan, 1977, Akdağ, 1977; Öztuna 1978*).

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde de söz konusu dengenin düzenli bir biçimde korunması yönünden adımlar atılmış ve dönemin Cumhurbaşkanı Atatürk 1936-37 Meclis açış konuşmasında; çiftçinin topraklandırılması ve tarımda gelişmenin sağlanmasının gerekliliğini belirterek bir kanun çıkarılmasını istemiştir.

Başlatılan çalışmalar Ata'nın ölümüyle ve İkinci Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle duraklamış ve ancak 1945 yılında 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkarılabilmıştır (*Anonymous, 1957*). Kanunun radikal olduğu kabul edilen bazı maddeleri sonradan iptal edilmiş ve 1950-1960 yılları arasında çıkarılan 5618, 6603 sayılı ek kanunlarla yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanun hükümleri 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Kanunun yürürlükte kaldığı süreçte, 5326 köyde 22 milyon dekar arazi dağıtılarak 433117 aile topraklandırılmıştır (*Amonymous, 1981*). Bu ailelerin çoğunluğunu Türk soylu göçmenler oluşturmuştur.

Zaman zaman uygulamada aksaklıklar olmuş ve 1960'lı yıllarda reform çalışmaları toplumsal bir konu olarak gündeme getirilmiş, tasarılar hazırlanmıştır. Ancak hazırlanan 8 tasarının hiçbiri kanunlaşmamıştır. Sonuçta 25 Haziran 1973 tarihinde 1757 sayılı

"Toprak ve Tarım Reformu Kanunu" çıkarılmış ve Urfa İli reform bölgesi olarak ilan edilmiş ve uygulamaya geçilmiştir (*Anonymous, 1975*).

Bu kanun çerçevesinde, 1.6×10^6 da. kamulaştırma ve 1.0×10^6 da. hazine adına tescil yoluyla olmak üzere toplam 2.6×10^6 da. arazi dağıtımına hazır hale getirilmiştir. Kanunun uygulanma süresinde toprak isteğinde bulunanlardan ancak 1218'ine yaklaşık olarak 230×10^3 'da. arazi dağıtılmıştır.

1757 sayılı kanun 10 Mayıs 1978 tarihine kadar yürürlükte kalmış olup Anayasa Mahkemesi tarafından usul yönünden iptal edilmiş ve yeni kanun çıkarılıncaya kadar işlemler durdurulmuştur. 1982 Anayasasının 44-46 maddeleri emri gereği yeni bir kanun çıkarılma hazırlıkları başlatılmış ve 1984 Kasımında 3083 sayılı kanun çıkarılmıştır (*Anonymous, 1984*).

3083 Sayılı Kanuna Genel Bir Bakış

22.11.1984 tarihinde kabul edilen 3083 sayılı kanun üç bölüm ve geçici maddeler bölümünden oluşan 28 maddelik bir kanundur. Bu kanunda yer alan bölümler sırasıyla şunlardır:

1. Amaç ve Tanımlar : 1. Bölüm
2. Uygulama : 2. Bölüm
3. Çeşitli Hükümler : 3. Bölüm
4. Geçici Maddeler : 3. Bölüm

İki maddeden oluşan birinci bölümün ilk maddesinde kanunun amacı belirtilmekte, ikinci maddesinde de her kanunda olduğu gibi bazı terimlerin tanıtılması yapılmaktadır.

Uygulama adı altındaki II. Bölüm 12 maddeden oluşmakta ve her bir madde değişik alt başlıkları ifade etmektedir. Bu alt başlıklar sırasıyla;

- Uygulama alanı,
- İlgili kuruluşun tasarrufuna geçecek arazi,
- Sahibine bırakılacak arazi,
- Toplulaştırma,
- Uygulayıcı kuruluşa geçen tarım arazisinin tasarruf ve tahsisi,
- Arazi dağıtımı,

ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ
AÇISINDAN 3083 SAYILI TARIM REFORMU KANUNU

- Borçlandırma,
- Dağıtılan toprağın geri alanması,
- Dağıtılan topraklar üzerinde tasarruf tahdidi,
- Dağıtılan ve sahibine bırakılan topraklarda mirasçıların tasarrufu,
- Temlik tasarrufların durdurulması ve
- Yeni yerleşimlerin kurulmasıdır.

Üçüncü bölüm "çeşitli hükümler" başlığını taşımakta ve 12 maddeyi ihtiva etmektedir. Söz konusu bu maddeler;

- Çayır mera ve benzeri arazilerin tesbit ve tahsisi,
- Tapu ve kadastro işlemleri,
- Çiftçilerin desteklenmesi,
- Yabancı uyruklulara ait arazi,
- Arazinin tarım dışı amaçlarla kullanılması,
- Fonun gelirleri
- Fondan karşılanacak giderler,
- Fonun yönetim ve denetimi,
- Yönetmelik,
- Kaldırılan ve uygulanmayacak hükümlerle ilgilidir.

Son bölümde ise daha önce uygulamaya konulmuş 4753 ve 1757 sayılı kanunların uygulama sonuçlarından doğabilecek bazı meselelerin çözümlenmesine ilişkin maddelere yer verilmektedir.

Arazi Toplulaştırmasıyla İlgili Maddeler ve Kapsamları

Kanunda Arazi Toplulaştırılmasına I. ve II. bölümlerde doğrudan, III. bölümde ise dolaylı olarak değinilmektedir.

Birinci bölümün 1. maddesinin (c) fıkrasına göre sulama alanları ile Bakanlar Kurulunca gerekli görülen alanlarda "Ekonomik üretime imkan veremeyecek şekilde parçalanmış tarım topraklarının gerektiğinde ve imkanlar ölçüsünde genişletilmesi suretiyle de toplulaştırılması, tarım arazisinin ailenin geçimini sağlamaya ve aile işgücünü değerlendirilmeye yeterli olamayacak derecede parçalanmasının ve küçülmesinin önlenmesi" amaç olarak belirtilmektedir.

Bununla beraber II. bölüm 6. maddede toplulaştırmaya kesin olara yer verilmekte ve kanunun amaçlarını gerçekleştirmek üzere "ilgili kuruluş, isteğe bağlı veya maliklerin muvafakatı aranmaksızın arazi toplulaştırması yapabilir" denilmektedir. Ayrıca, aynı maddede "isteğe bağlı toplulaştırmaya öncelik vermek kaydıyla arazi toplulaştırmasını teşvik için ilgili kuruluşça arazi genişletmek ve kredi imkânlarından daha fazla faydalanmak gibi destekleyici tedbirler alınabilir" kaydı bulunmaktadır.

Yine, kanunun tanımlar bölümü olan ikinci maddesinin (h) fıkrasında arazi toplulaştırmasında önemli bir husus olan toprağın derecelendirilmesinde hangi kriterlerin dikkate alınacağı vurgulanmakta ve "toplulaştırma işlemlerinde toprağın uygulama tarihindeki rayiç bedeli, verimliliği, özellikleri, yerleşim yerlerine olan mesafesi, konumu gibi hususlar esas alınarak değiştirilecek toprakla eşdeğerliliği sağlanır" denilmektedir.

Bilindiği gibi ülkemizde ilk arazi toplulaştırma çalışmalarına 1961 yılında başlanılmıştır. Yürütmeye ait yeterli hüküm ve teknik elemanın bulunmayışı sebebiyle bir süre ara verilen çalışmalar 7457 sayılı TOPRAKSU Gn. Md. kuruluş ve yetki kanununun (j) bendine dayanılarak hazırlanan "Arazi Tevhid Tüzüğü (ATT)" nin 1966 yılında yürürlüğe girmesiyle tekrar başlatılmıştır. ATT hükümlerince yürütülen çalışmalar 1973 yılında "Toprak ve Tarım Reformu Kanununun" ve buna bağlı olarak yürürlüğe konulan "Arazi Toplulaştırma Yönetmeliği" kapsamına alınmıştır. Söz konusu 1757 sayılı kanunun 1978 yılında yürürlükten kaldırılmasıyla eski tüzük (ATT) hükümleri uyarınca toplulaştırma çalışmaları yürütülmüştür.

Yukarıdaki açıklamalardan, 1960'lar öncesinde arazi toplulaştırmasına ilişkin herhangi bir kanunun ülkeyi ciddi olarak ilgilendirmedeği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla meseleyi çözümlenmeyecek yardımcı hukuki belgelerin de bulunmamasını normal karşılamak gerekir. Ancak 4753 sayılı kanunun 5618 sayılı kanunla değişen 39. maddesinde "verilecek arazinin imkan nisbetinde bir yerde ve toplu bir halde verilir" denilmektedir. Fakat, 4753 uygulamaları genellikle hazine arazilerinin dağıtımını niteliğini taşıdığından gerçek bir toplulaştırmayı yansıtmaz. Çünkü, yapılan dağıtım çalışmalarında parselasyon planının yol ve sulama planlaması ile uygunluğu araştırılmamış, her işletmenin ortalama parsel uzaklığının yaklaşık olarak eşit olup olmadığına bakılmamış ve parsel şekil ve büyüklüğünün mevcut tarım teknolojisine uygunluğu incelenmemiştir. Buna karşılık yön, eğim ve konum gibi faktörler dikkate alınarak uygun geometrik şekillere sahip parseller oluşturulmaya çalışılmıştır.

ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI VE YARLEŞİM DÜZENLEMESİ
AÇISINDAN 3083 SAYILI TARIM REFORMU KANUNU

Ana hedefi toprak rejimini düzenlemeye yönelik 4753 ve eklerinden ve bunu destekleyen kanunların hiçbirinde açık olarak toplulaştırmadan söz edilmemiştir. Bununla birlikte, zaman içerisinde de hazine topraklarının yetersiz kalması sonucu kısmi norm uygulamasına geçilerek optimum büyüklükten daha küçük işletmelerin ortaya çıkışı hızlandırılmıştır. Ayrıca bu işletmeler, mali destekten yoksun kalmaları sonucu, kendilerinden beklenen görevleri de yerine getirememişlerdir.

Arazi toplulaştırması ülkemizde ve özellikle sulama alanlarında 7457 ve 1757 sayılı kanunlar çerçevesinde uygulanmıştır. Yaklaşık 25 yıl süren çalışmalar incelendiğinde toplulaştırma hiçbir zaman geniş anlamıyla uygulamaya konulmamış veya buna fırsat da bulunamamıştır. Böylece, ne küçük işletmeler genişletilebilmiş ne de işletmelerin toplulaştırılmaları söz konusu edilmiştir. Ayrıca arazi toplulaştırmasının kır yerleşim planlamasıyla ilişkisi de kurulamamıştır.

3083 sayılı kanunun amaç maddesindeki (e) fıkrası ve 6. madde diğer kanun ve uygulamalardan olan bir farklılığı işaret etmektedir. Bu farklılık isteğe bağlı arazi toplulaştırılmasını teşvik amacıyla küçük işletmelerin genişletilmesi ve diğer hizmetlerle desteklenmesidir. Eğer, kanun diğer hükümleriyle birlikte uygulama alanı bulursa, işletme genişletilmesi uygulamaya aktarılabilir en önemli yeniliklerden biri sayılabilir. Ancak toprağın yetersiz, nüfus baskısının fazla olduğu yerlerde bunun nasıl yapılacağı henüz bilinmemektedir. Bu konunun tek bir çözüm yolu olabilir; bilindiği gibi sulama alanlarında, sulama ile birlikte arazi islahı ve drenaj gibi kültürteknik önlemleri de uygulamaya aktarılabilir ve bunun sonucu olarak da arazi değerinde olumlu değişimler görülür. Böylece (toplulaştırma öncesinde) arazilerin, arazi kullanma kabiliyet (AKK) sınıflarında değişimler olacaktır. Bu değişim dikkate alındığında işletmelere toplulaştırma öncesi eşdeğer büyüklükte arazi verileceğinden belirli bir miktarda arazi tasarrufu sağlanmış olacaktır. Bu arazi küçük işletmelerin uygun ekonomik büyüklüğe çıkarılmasına ve yeni işletmelerin kurulmasına imkan sağlamış olacaktır. Bu, önerinin uygulama açısından tartışmaya açık olduğu unutulmamalıdır.

Kamulaştırma ve arazi toplulaştırma ile sağlanacak arazi, arsa ofisi gibi bir Arazi Ofisinde toplanmalıdır. Kente göç eden çiftçilerin de arazileri satın alınarak dağıtım ve işletilmesi Genel Müdürlük tarafından yürütülmelidir. Böyle bir ofisin kurulmasıyla ortaya çıkacak hukuki meseleler de kısa sürede çözümlenmelidir.

Kanunun ikinci önemli konusu ise arazi derecelendirilmesidir. 1757 sayılı kanunun ek olarak yayınlanan Arazi Toplulaştırma Yönetmeliği ve ATT'de buna ait uygulamanın nasıl yapılacağı söz konusu edildiği halde 3083 sayılı kanunla ilgili bir yönetmelik olmadığı için henüz bir şey söylemek erkendir. Ancak, daha önceki değerlendirme çalışmalarında gözönüne alınan değerlendirme faktörlerine ek olarak 1982 Anayasasının ilgili maddesinden doğan *rayiç bedel* faktörünün de dikkate alınması gerekecektir.

Arazi toplulaştırılması, temelde parçalanmış parsellerin ve işletme arazilerinin bir bütün haline getirilmesi işlemidir. Bu işlemde; özellikle dikkat edilmesi gerekli nokta toplulaştırma öncesi ve sonrasında eşitlik ilkesinin korunmasıdır. Bu nedenle, derecelendirme arazi toplulaştırmasında önceliği olan bir çalışmadır. Derecelendirmede toprak ve arazi özellikleri ile ekonomik faktörler gözönünde bulundurulur. Bunlar değerlendirmede ayrı ayrı kullanılabilirler gibi kombinasyonlarına da yer verilebilir. Bilindiği gibi ATT ve ATY'e bağlı uygulamalarda özellikle toprak ve arazi özelliklerine bağlı bir indeksleme sistemine göre arazi derecelendirilmesi yapılmıştır. Sonradan bu indekslemeye arazi konum ve mesafe faktörleri de eklenmiştir. Şimdi de bu faktörlere bir de *rayiç bedel* katılmaktadır. Bu kadar çok faktörün derecelendirme işleminde kullanılması hem zaman açısından hem de işlemi zorlaştırmaktan başka bir yararı olamaz. Halbuki, arazi toplulaştırılmasında işlemin basit bir değerlendirme ile kısa sürede çözümlenmesi arzu edilen bir durumdur. Bu nedenle, karmaşık bir arazi değerlendirmesinden kaçınmak için kanunun bu maddesinin yeniden gözden geçirilmesi veya yönetmelik hazırlığında bu konuya bir çözüm getirilmesi gereklidir. Bu önerimize bir diğer dayanak noktamız da şudur; derecelendirmede hangi faktörler dikkate alınırsa alınsın mutlak olan araziye bir değerin verilmesidir. Bu ister indeks ister para ile ifade edilen bir değer olsun parsel planlaması açısından önemli değildir. Önemli olan değerlendirmeden sonra Yeni Parselasyon Planının eşitlik ilkesine göre hazırlanabilmesidir. Diğer bir deyişle, toplulaştırma öncesi ile sonrasında işletmenin ekonomik açıdan bir kaybının olmaması gerekir.

Son yıllarda, arazi toplulaştırma çalışmalarında işletme ekonomisini geliştirmeye yönelik değişik modeller uygulama alanına sokulmuş bulunmaktadır. Bunlardan biri ve en yaygın kullanılanı da Doğrusal Programlama Tekniğinin bir türü olan Ulaşım Modeli (Transportation Problems) dir. Belirli bir değere sahip arazi taşınabilir bir mal ve taşıma uzaklığı da bir maliyet faktörü olarak düşünülürse sorun; işletme açısından en az maliyetle bu malın taşınması olur. Bu durumda mesafe faktörü derecelendirmeye sokulmadan kendiliğinden çözümlenmiş olur. Bu düşünce sistemine dayalı olarak yapılan bir araştırmada olumlu sonuç alınmış ve altı aylık işlem bir ay sürede tamamlanmıştır. (Girgin, 1982).

ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI VE YARLEŞİM DÜZENLEMESİ
AÇISINDAN 3083 SAYILI TARIM REFORMU KANUNU

Kanunda toplulaştırmaya ilişkin diğer bir konu da toplulaştırmaya dahil tüm işle-
rin mali kaynağının nereden karşılanacağı ve nasıl yapılacağıdır. Daha önceki kanun-
lada bu konularda açıklık olmasına rağmen bu kanunda böyle bir durum yoktur. Buna
örnek 1757 sayılı kanundur. Bu kanunun 22. maddesi diğer devlet kuruluşlarından yarar-
lanmayı öngördüğü halde 3083 sayılı kanunda görevli kuruluş olarak Tarım Reformu
Genel Müdürlüğü tayin edilmiştir. Arazi toplulaştırmasının geniş anlamıyla uygulamaya
konulduğu düşünülürse bu kuruluşun tüm sözkonusu işlemleri nasıl organize edeceği
ve mali açıdan nasıl destek olacağı anlaşılmamaktadır. Herhalde:sulama, drenaj, arazi
islahı, alt yapı, yeni yerleşim birimlerinin kurulması ve çiftçi teşekküllerinin oluşturul-
ması vb. işlemlerde Tarım Orman ve Köyİşleri Bakanlığının ilgili kuruluşlarından veya
Bakanlar Kurulu Kararı ile diğer devlet ve özel kuruluşlardan yararlanma yoluna gidile-
cektir.

Yerleşim Düzenlemesiyle İlgili Maddeler

3083 sayılı kanunun 1. maddesinin (d) fıkrasında belirtildiği gibi "Yeni yerleşme
yerlerinin kurulması ve mevcut yerleşme yerlerine eklemeler yapılması" kanunun
amaçları arasındadır.

Yine, kanunun Üçüncü bölümünün 14. maddesinde "Uygulama bölgesinde Bakanlar
Kurulu kararı ile yeni yerleşim yerleri kurulabilir veya mevcut köyler ile köy-altı yerleşim
birimleri birleştirilebilir. Yeniköy-altı yerleşim birimleri kurulamaz. Bu kanuna göre top-
rak dağıtımından yararlanma haklarına sahip olup da istekte bulunanlardan uygun görü-
lenler yeni yerleşim yerlerine yerleştirilebilirler. Yeni yerleşim yerlerine yerleştirilenler
iskan kanunundaki muafiyet ve istisnalardan faydalandırılırlar" denilmektedir.

Görüldüğü gibi kırlık kesimde yerleşim birimlerinin düzenlenmesine bu kanunla
ağırlık verilir görülmektedir. Bu durum, tarih boyunca ülkemizde olagelen bir olaydır.
Değişik uygarlıkların hüküm sürdüğü Anadolumuzda göçebe hayatın yerleşikliğe dönü-
şünde belli bir sistemin işletildiğini ve yerleşmelerin buna göre düzenlendiği görülmekte-
dir. Özellikle, Türklerin Anadolu'ya yayılışları süresinde ve Avrupa kıtasında Devletin te-
melleri atılırken yerleşim birimlerinin ekonomik alanlarla uyum gösterdiği ve yerleşmeler
arasında belirli bir uzaklığın dikkate alındığı açık olarak gözlenmektedir. Buna örnek
olarak Trakya ve Hatay bölgeleri gösterilebilir. Trakya'da yerleşmeler ana ulaşım şebe-
kesi üzerinde ve belirli uzaklıklarda, Hatay ilinde ise bir eşkenar üçgenin köşelerinde ku-

ruldukları görülmektedir. Yine Urfa ilini kapsayacak şekilde yapılan bir araştırmada da elde edilen sonuçlar yerleşimlerin mekanda dağılımlarının teoriye uygun olduğunu göstermektedir (Girgin, 1977). Bu sonuçlar, memleketimizde yerleşim düzeninin kuvvetli bir idari sistem üzerine oturtulduğunun bir göstergesidir. Bu nedenle, tarih boyunca yerleşime önem vermiş bir millet bugün de belli bir düzeni oluşturma çabası içerisinde.

Cumhuriyet döneminde toprakların işlenmesi, üretimin artırılması ve yurtdışından gelen göçmenlerin yerleştirilmesi için gerekli yasa ve yönetmelikler zaman zaman uygulamaya geçirilmiştir. Bunların en önemlileri 442 sayılı köy kanunu ile 2510 ve buna ek 1306 sayılı iskan kanunlarıdır (Anonymous; 1976). Söz konusu kanunlar ülkemiz köy yerleşimlerini düzenleme amacına yönelik olmasına rağmen tarım reformunu hedef alan 4753 ve ekleri olan 5618 ve 6603 ile 1757 sayılı kanunlar arasında çok sıkı bir ilişkiden söz etmek imkansızdır. Çünkü, tarım reformu amacı ile çıkarılmış kanunların hiç birinde yerleşim düzenlemesi ve tarımdaki gelişme bütünleştirilmemiştir. Ancak, 4753 sayılı kanunda açık olarak yerleşim düzenlemesinden söz edilmez ise de bu kanunu tadil eden diğer 5618 ve 6603 sayılı kanunlarda çiftçinin ve göçürülenlerin yerleştirilmelerine ait hükümler bulunmakta ve 1757 ile 3038 sayılı kanunlarda olduğu gibi iskan kanunlarına atıf yapılmaktadır. Tüm bu kanunlar içerisinde en gelişmiş olanı ve yerleşim düzenlemesini belirli bir sisteme bağlı olarak ele alanı 1306 sayılı kanundur.

Söz konusu kanunların uygulanmasına gelince; bu noktada söylenecek çok az şey vardır. Çünkü, bu kanunların bir ve beraberce uygulanması hiçbir zaman yapılmamıştır. Uygulamalar genellikle köy kurulmasına veya düzenlenmesine bağlı kalmış veya 1962 yılında gerçekleştirilen Van-Özalp projesinde olduğu gibi iki kanunun bütünleştirilmesine çalışılmıştır. Zaman zaman da kırlık bölgenin bir bütün olarak planlanması amaçlanmış, fakat idaredeki bazı yanlış değerlendirmeler sebebiyle başarılı olunamamıştır.

Cumhuriyet dönemi başlangıcında dış göçler nedeniyle yurda gelen soydaşlarımızın tarım ve tarım dışı iskanları 2510 sayılı kanuna dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Ancak, o dönemlerde mübadele nedeniyle boşalan köy yerleşmelerine iskan söz konusu olduğundan yeni köylerin kurulmasına gidilmemiştir. 1950 ve sonrasında gelenler ise tek tek veya gruplar halinde mevcut köylerde iskana tabi tutulmuşlar, az bir toprak parçası ve bir konut verilerek yerleştirilmişlerdir. Yerleştirilenlerin bir kısmı da sonradan buldukları yerleri terk ederek şehirlere göçmüşlerdir. 1970 yılında yürürlüğe giren 1306 sayılı kanundan yararlanılarak yapılan yerleşim düzenlemeleri de münferit çalışmaların dışına çıkamamıştır. Görüldüğü gibi kanunlar çağdaş anlamda uygulamaya aktarılamamıştır. Bu durumun nedenleri şunlar olabilir:

ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ
AÇISINDAN 3083 SAYILI TARIM REFORMU KANUNU

- 1- Bölge (Kırlık Alan) planlaması kavramının çok veni olması,
- 2- Disiplinler arası işbirliğinin gerçekleştirilememesi,
- 3- Kanuni dayanaktan yoksun olunması,
- 4- Yeterli kaynak yaratımının güç olması.

Bölge planlama kavramı yeterince anlaşılmadığı ve arazi toplulaştırılması geniş anlamı ile ele alınamadığı sürece uygulamalar sadece örnek köy kurmaya yönelik veya afet, baraj yapımı gibi nedenlerle zorunlu köy kurmaya yönelik olacaktır. Denilebilir ki, şehirlerimizi düzenlemek için kaynak yaratamadığımız halde bir de köy imarı ile mi uğraşacağız. Halbuki, şehirlerimizin bu hale gelmesinde, bu kavramın yeterince anlaşılmasında ve gerekli tedbirlerin alınarak köyün çekiciliğinin artırılmaması aranmalıdır. Yoksa mali kaynağın fazla bir önemi olmadığı fikrindeyiz. Hernekadar, bugün yeni bir köyün kurulması maliyeti yaklaşık olarak 400-500 milyon TL ise de gaye köyü yıkıp yeniden inşa etmek değildir. Meselenin çözümünü bugünkü sistemin işleyişi içerisinde arayıp bulmak gerekir.

Memleketimiz köy yerleşim birimleri izlendiğinde ekonomik gelişmeyle birlikte köylünün, işletmesindeki konut ve diğer yapıları mevcut parselasyonu değiştirmeden yeniden inşa etmekte, eklemeler yapmakta ve düzeltmekte olduğu görülür. O halde, yapılması gereken, kendiliğinden oluşan bir çabaya yardımcı olmaktır. Bunun için:

1. Köy imar planlarının hazırlanmasının kanuni zorunluk haline getirilmesi,
2. "Kendi işletmesini kurana yardım metodu" diyebileceğimiz bir metodun uygulamaya geçirilmesi gerekir.

"Kendi işletmesini kurana yardım" metodunda sistemin çalışması, bugün şehirlerimizi "gecekondular" bölgelerinin imarında uygulanan sistemden pek farklı olmayacaktır. Bu metodun esasını onaylanan imar planı çerçevesinde köylüye plan, proje, teknik bilgi ve gerekirse belirli bir oranda mali yardım sağlamak oluşturacaktır. Böylece kendiliğinden meydana gelen bir gelişme disiplini altına alınmış ve köylerimizin modernleşmesinde önemli bir adım atılmış olacaktır.

3083 sayılı tarım reformu kanununun 14. maddesinde akan suyu ters çevirir özelliğe sahip ve planlama açısından olumsuzluk taşıyan bir cümle yer aldığı görülmektedir. Bu da "Yeni Köy-Altı yerleşim birimleri kurulamaz" cümlesidir. Bugün çok yönlü tarımın uygulandığı alanlarda köylünün mevcut yerleşim merkezinden çıkarak işletme arazisine yerleştiği görülmektedir. Diğer bir deyişle; köylü işletmesinin başında bulunmak,

zaman ve paradan tasarruf etmek istemektedir. Bu oluşum ve bu istek nasıl önlenecektir? Zira, insan davranışına ters bir planlamanın başarılı olduğu görülmemiştir. Diğer taraftan, farklı sosyal grupların bütünleştirilmesi istendiğinde nasıl bir yerleşim tipi benimsenecektir. Bu nedenlerle, yerleşim tipinin belirlenmesinde plancıyı kanunlarla bağlamak yerinde olmasa gerektir.

Önemli olan, seçilecek tipin ekonomik ve sosyal faydalarının dengelenerek fonksiyonel bir fiziki planı uygulayabilmektir.

Sonuç

3083 sayılı kanunun toprak-insan ilişkilerini imkanlar ölçüsünde düzenlemeyi hedef alarak Arazi Topullaştırmaya ağırlık verir görünmekte ve Köy Kalkınma Planlamasını amaçladığı hissedilmektedir. Ancak, uygulamada kolaylık sağlamak amacı ile değindiğimiz olumsuz noktaların ortadan kaldırılması ve tekliflerimiz doğrultusunda tedbirlerin alınması gerekir. Özellikle, arazi toplulaştırılması ve toprak dağıtımında bilgi işlem tekniğini uygulanması için hazırlıkların başlatılması mecburidir.

Kanunda değinilmeyen fakat, adı ne olursa olsun kıra yönelik reform çalışmalarının başarısı sosyal ve ekonomik alanı ihtiva edecek etkili bir dış organizasyonun (destekleme sistemi) kurulmasına ve her tür kurumlaşmanın gerçekleştirilmesine bağlıdır (Jacoby, 1968). Zira, tarımda gelişme yeni girdileri gerektirir. Pazar için üretim oran ve mutlak değer olarak artar, işletme kompozisyonu daha çok gelişir. Çok yönlü tarıma geçişle birlikte üretim hızlı bir taşımacılığı, depolama ve endüstriyel işlemi gerektirir. Tarım işletmelerinin geliştirilmesi tarım yapılarının yeniden düzenlenmesi ile yeni teknolojiye uyum sağlayacak makine, alet ve ekipman için ek yatırımları zorunlu kılar. Ayrıca, gelişimin bu aşamasında bazı üretim faaliyetlerinin-arazi tesviyesi, arazi ıslahı, su temini, sürüm, ilaçlama, hasat ve taşıma-ekonomik düzeyi yüksektir. Tüm bu işlemlerin tek bir kuruluş tarafından karşılanması veya yapılması güç olduğundan geniş bir düzeyde çalışabilen dış organizasyona gerek vardır. Bu organizasyon veya kuruluşlar özel ve devlet kuruluşları olabileceği gibi, çiftçilerin kuracağı kooperatif organizasyonlar da olabilir. Özellikle, aile tarım işletmelerinin çoğunlukta olduğu alanlarda tarımsal kooperatifler ülke tarımının gelişmesinde önemli rol oynarlar. Bu nedenle reform uygulama alanlarında çok yönlü ve başlangıç aşamasında belirli bir süre yukarıdan yönlendirilen, kontrol edilen kooperatif organizasyonunun kurulması ve en küçük yerleşim birimine kadar iletilmesi gerekir (Weitz, 1971). Bununla beraber; çiftçilerin eğitilerek her türlü plan hazırlama ve uygulamasında söz sahibi olmaları sağlanmalıdır.

ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ
AÇISINDAN 3083 SAYILI TARIM REFORMU KANUNU

Summary

"Agricultural Reform Law", Act Nu. 3083 From the Point of Land Consolidation and Settlement Planning Applications.

The main purpose of this study is to discuss the present applicability of land consolidation and settlement planning issues of the Agricultural Reform Law, by taking the previous experiences into considerations.

The law, generally seems to be emphasized on land consolidation rather than such studies as settlement planning and establishment of supporting system. Therefore, land consolidation should be assessed comprehensively and close relations should be established among the several issues such as land distribution, settlement planning, forming farmer's organizations etc. in order for agricultural Reform to be successful.

Land consolidation works are accelerated to the extend that less variables be employed instead of many in land classification and Operational Research Techniques be utilized in design of the new parcellation plans.

In addition to that above-mentioned explanations, in order to modernize the agricultural settlements, it is necessary to have a regulation for planning of village domestic settlement design, and then the "Method of Help-yourself to construct your own farm buildings" should be put into implementation.

KAYNAKLAR

- Akdağ, M., 1977. *Türkiye'nin İktisâdî ve İctimâî Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Anonymous, 1957. *Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilâtı ve Toprak Kanunları Nizamname ve Talimatnâmesi*, Toprak ve İskân İşl. Umum Md. Neşriyatı, Koşal Matbaası, Ankara.
- , 1975, *Toprak ve Tarım Reformu İle İlgili Yürürlükteki Yasa ve Yönetmelikler*, Başbakanlık Basımevi, Ank.
- , 1976. *İskan Kanunu ve Yönetmeliği*, Toprak ve İskân İşl. Gn. Md., Babiali Matbaası, Ankara.
- , 1981. *Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Yıllığı*, Toprakşu Kartografya Md., Ankara.

- , 1984. *Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu*, Resmî Gazete, Sayı 18592, Ankara.
- Girgin, İ., 1977. *Urfa-Akçakale Toprak Reformu Uygulama Alanında Kırsal Yerleşim Düzenlemesi Üzerinde bir Araştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- , 1982. *Arazi Topluştırılmasında En Uygun Parsel Dağılım Deseninin Saptanması Üzerinde Bir Araştırma*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara.
- Jacoby, E.H., 1968. *Agrarian Reconstruction*, FAO, Rome.
- Öztuna, Y., 1978. *Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt 9, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Türkdoğan, O., 1977. *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, Dede Korkut Yayınları, İstanbul.
- Weitz, R., 1971. *From Peasant to Farmer*, Columbia Univ. Press, New York.

peçya

DÜNYA VE TÜRKİYEDE SOYA TARIMININ DURUMU*

Doç. Dr. Celâl ER
Suay DİK

1. SOYANIN ÖNEMİ VE DEĞERİ

Halen 4,5 milyarı geçmekte olan dünya nüfusunun yılda 75 milyon kişi artmak suretiyle, 2000 yılında yaklaşık 6 milyara, ülkemiz nüfusunun ise yılda 1 milyon kişi çoğalarak aynı dönemde 70 milyona ulaşması muhtemeldir. Ortalama % 2.5 gibi oldukça yüksek bir oranda artış gösteren nüfus yanında, büyük boyutlara ulaşan beslenme sorunları da hergeçen gün kendisini, artan bir hızla ve daha etkin bir şekilde hissettirmeye başlamıştır.

FAO yetkilileri halen dünyada sayıları 850 milyonu aşan bir insan kitlesinin yeterince beslenemediğini, büyük bir protein ve kalori açığının bulunduğunu sürekli olarak vurgulamaktadırlar. Dünyada birçok insanın açlık tehlikesiyle karşı karşıya olduğu günümüzde, beslenme bakımından soya belki de dünyanın en ucuz ve bol protein kaynağı, zengin vitamin ve aminoasitleri kapsayan ürünü, insan gıdası, hayvan yemi ve sanayi hammaddesi olarak üzerinde önemle durulması gereken bir bitkisidir.

Bundan dolayı birçok kaynakta soya için "Harika Bitki" veya "Besin Hapı" gibi terimler kullanılmaktadır.

Ayrıca, soya tarım kültürü yüksek olan bitkilerin de başında gelmektedir.

1.1. İnsan Beslenmesindeki Önemi:

Soyanın en önemli özelliği, diğer bitki ve hayvan yem kaynaklarına göre, birim alandan daha fazla ve ucuz protein sağlamasıdır. Soya proteini hayvansal proteine en yakın protein olup, biyolojik değerleri çok yüksektir. Proteince çok zengin olan soya beslenmedeki protein açığını kapatacak güçtedir. Soya tohumlarının protein muhtevası % 30-50 arasındadır. 1kg soya fasulyesi 68 yumurta, 12 lt. süt ve 2 kg etin eşdeğerinde protein ihtiva eder.

* Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalında Lisansüstü öğrenim gören ve Doç. Dr. Celâl ER'in yönettiği Zir. Müh. Suay DİK tarafından 30.5.1985 tarihinde Yüksek Lisans semineri olarak gerçekleştirilmiştir.

Soya unu ve gerekse tüm olarak soya insan beslenmesinde, özellikle Uzak Doğu ülkelerinde yüzyıllardan beri, önemli gıda maddesi olarak kullanılmaktadır. Gelişmekte olan çoğu ülkelerde insanlar için esas protein kaynağı tahıllardır ki, bunlar da lizin aminoasiti yetersiz olduğundan kaliteleri oldukça düşüktür. Bununla beraber, soyada bulunmayan methionine ve diğer sülfür aminoasitlerini yeterli ölçüde ihtiva eden tahıl proteinlerinin soya proteini ile birlikte tüketilmesi insanların ihtiyaç duyduğu kaliteli proteini karşılayacaktır.

Soya tohumları proteince zengin olmalarının yanında diğer besin maddelerince de çok zengindir. Şöyleki; soya tohumlarında % 18 yağ, % 20 karbonhidrat, % 5 mineral maddeler, % 1 lesitin ve % 15-20 su bulunmaktadır. Soya diğer ürünlerle karşılaştırıldığında bu yapıyı gösteren başka hiçbir mahsul olmadığı görülmektedir.

Soyanın diğer yağlı tohumlarla protein ve yağ açısından mukayesesi.

Bitki Çeşiti	% Ortalama ihtiva ettiği yağ	% ihtiva ettiği protein
Hintyağı	60	13
Kolza	43	40
Haşhaş	45	36
Yerfıstığı	43	26
Şusam	42	21,5
Soya	19 - 24,5	45-50
Ayçiçeği	36- 40	24
Çiğit	15 -16	19 -24

Soya fasulyesi, mercimek ve fasulye gibi diğer baklagillerle karşılaştırıldığında; protein % 24, yağ % 1, karbonhidrat % 44, mineral maddeler % 2,5 ve lesitin ise % 0.8 kadardır.

Soya yeşil sebze olarak, konserve şeklinde ve kışın tohumları çimlendirilerek ya da kuru fasulye gibi pişirilerek yenilebilir. Fazla protein ihtiva etmesine rağmen, soyanın hazmı da kolaydır. Çünkü hazmı kolaylaştıran A, B, E, K ve diğer vitaminler bulunmaktadır. Özellikle Uzak Doğu'da çok çeşitli soya yemekleri yapılmaktadır. Soya tohumları öğütülerek un elde edilmekte ve soya unu, makarna, ekmek, bisküvi sanayinde belli oranlarda kullanılmaktadır. Ekmekleri az karbonhidrat ihtiva ettiği için, şeker

hastalarına iyi gelmektedir. Soya unu çorba, pasta, şekerleme, dondurma külâhı yapımında ve özellikle çocuk mamaları imalinde kullanılmaktadır. Besleyici öğeler açısından talep riboflamin, A vitamini ve demire olduğu gibi, daha fazla iyi kaliteli proteine ve kaloriedir. Bu nedenle soyanın özellikle gelişmekte olan ülkelerde beslenmede kullanılması gereklidir.

Hayvan Beslenmesindeki Önemi:

Yeşil soya fasulyesi hayvan beslenmesinde çok önemlidir. Besin değerinin fazlalığı yanında, sindirilebilir proteinin yüksek oluşu, özellikle büyümekte olan hayvanlar ve süt ineklerinin beslenmesinde büyük önem taşır.

Soya fasulyesi uygun bir şekilde kullanıldığı zaman, yüksek proteinli mükemmel kuru ot sağlar. Bilhassa çiçekte veya ilk baklaların henüz olgunlaşmaya başladığı devrede biçilerek kurutulur.

Soya tohumlarından yağ alındıktan sonra geriye kalan kısmı (küspe) hayvan yemi olarak karma yemler imalinde kullanılmaktadır. Küspe bileşiminde % 40-46 ham protein, % 1-7 yağ, % 23-27 karbonhidrat ve % 5-7 selüloz bulunmaktadır. Soya küspesi ayrıca A, B ve B₂ vitaminlerince zengindir ve hayvan yemi olarak mükemmel bir protein ve karbonhidrat kaynağıdır. Küspe içinde bulunan lesitin, özellikle genç hayvanların beslenmesinde, süt ve et sığırlarının yemlenmesinde üreticiler tarafından devamlı bir şekilde soya küspesi aramaktadır. Tavuk ve kasaplık piliç rasyonlarına A.B.D. ve diğer ülkelerde % 35 soya unu karıştırılması kanun gereği olup, ülkemizde bu oran % 8-12 olarak bile uygulanmamaktadır. Türkiye'de et ve yumurta tavukçuluğunun gelişmesine paralel olarak soya küspesi ihtiyacı da hergün artmakta ve maalesef ülkemizdeki üretim yeterli olmadığı için, her yıl önemli miktarda soya küspesi ithal edilmektedir. Ülkemizin bugün dahi dövize olan ihtiyacı dikkate alınırsa, soya ve mamüllerinin mutlaka yurt içi imkanlarla sağlanması gerçeği ve bunun önemi anlaşılacaktır.

Ayrıca soya fasulyesi istenilen bir mera örtüsü sağlar ve çoğu kez domuzları otlatmak için mısırla karışık olarak yetiştirilir. Soya aynı zamanda silajlık olarak kullanılabilir, fakat iyi nitelikli yem üretmek için fosforik asit veya melas gibi bir koruyucu kullanmak gereklidir.

1.2. Soya Yağı

Soya dünya bitkisel yağ üretiminde önemli yeri olan bir yağ bitkisidir. Soya tohumlarından % 18-24 yağ bulunmaktadır. Prese edilerek veya ekstraksiyon yapılarak elde edilen ve koyu sarı renkte olan ham soya yağı, yarı katılaşılan yağlar grubundandır. Soya yağı içinde, bitkisel yağ asitlerinden başka lesitin de bulunmaktadır.

İyot değeri 130 olan bu yağ genellikle yemeklik yağ imalinde kullanılır. Donma derecesi düşük ve acılaşmaya karşı dayanıklı olduğu için yemeklik olarak çok elverişlidir. Soya yağı ayrıca tıpta da oldukça faydalıdır. Yağın içinde bulunan doymamış yağ asitleri beslenme ve hastalıklar üzerinde faydalı etkiler yapmaktadır. Özellikle diyetlilerde soya yağı ve diğer bitkisel yağlar kandaki kolesterol seviyesini düşürücü etkiler yapmaktadır.

Yiyecek maddesi olarak soya lesitini çok kullanılmaktadır. Şekerleme, çikolata kaplaması, hekimlikte ilaç ve besin değeri yüksek özel besinler yapılmasında, margarin yapımında, kıvam verici maddeler olarak lesitin kullanılmaktadır.

1.3. Soyanın Endüstride Kullanımı

Modern endüstrinin hammaddesi olan soya, sanayisi gelişmiş ülkelerde tespit edilemeyecek kadar çeşitli yönde değerlendirilmektedir.

Çeşitli işlemlerden sonra elde edilen bakalit elektrik uçları ve elektrik malzemeleri, oto korna düğmeleri, düstribütör kapakları vs. yapımında kullanılır.

Soya unundan çeşitli atmosferik olaylarda dayanıklılığını kanıtlayan zamlar yapılmakta, bu zamlar duvar kaplamasında, karton yapılmasında kullanılmaktadır. Soya unundan ayrıca suni yün, sulu boya, zirai mücadele ilaçları, yapay tahta, mayo bira, antibiotik, arı yemi, vitaminli preparatlar da yapılmaktadır.

Soya yağı da çok değerli bir endüstri hammaddesidir. Boya ve vernik sanayinde kullanılır. Ayrıca mum, temizlik malzemeleri, dezenfektan, dökümhane yağı, yapay deri, matbaa mürekkebi, su geçirmez kumaşlar, trafik yol boyları yapılmaktadır. Yaklaşık olarak soya 200 çeşit endüstri hammaddesi olarak kullanılmaktadır.

1.4. Tarım Kültürünü Geliştirme Yönünden Soya Fasulyesi

Soya fasulyesi tarım kültürü yüksek olan bitkilerin başında gelmektedir. Yetiştirildikleri toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısını iyileştirmekte ve toprağı besin maddeleri özellikle azot yönünden zenginleştirmektedirler. Soya bitkisinin köklerinde nodozite adı verilen küçük yumrucuklar içinde bulunan bakteriler (*Rhizobium japonicum*) bitki ile ortak yaşamaktadırlar. Bu durumda bakteriler kendileri için gerekli olan karbon bileşiklerini ve mineral maddeleri bitkiden almakta ve havadaki serbest azotu tespit ederek bitkiye azotlu bileşikler vermektedirler. Tespit edilen azotun bir kısmı toraktan ürün olarak kaldırılmakta, diğer bir kısmı da kök salgıları ve toprakta kalan köklerle birlikte toprağın azot kapsamını artırmaktadır. İvi bir bakteri kültürü bu ortak yaşama sonucu yılda her bir dekar toprağı ve üzerindeki soya bitkisine 7-12 kg saf azot sağlar. Bu miktar azot ise, %20 azot kapsayan 35-60 kg azotlu gübreye tekabül etmektedir. Soya tarımında, tohumların bu bakterilerle aşılması neticesinde köklerde hızlı bir şekilde nodozite oluşumu sağlanır. Sonuç olarak hem mahsul verimi hem de mahsulün protein değeri artar.

Soyanın buğday, pamuk, patates, mısır, ayçiçeğı gibi ürünlerle ekim nöbetine girmesi halinde toprağı islah edici ve toprağın fiziki ve kimyevi vasıflarını düzenleyici etkileri görülmüştür. Ayrıca üst üste ekilen bitkiye saldıran hastalık ve zararlılar ya azalır veya yok olurlar. Bu suretle mücadele ve ilaç masrafından da tasarruf edilmiş olur.

Soya bir çapa bitkisidir. Ekimden sonra iyi bakılırsa 15-20 gün içerisinde toprağın üzerinde çabucak dallandığından yabancı ot ile geniş çapta mücadele gerekmez. Bir sonraki bitkiye de temiz bir tarla bırakır. Kısacası; soya fasulyesi toprağı islah eden, azotça zenginleştiren, toprak korunmasında önemli olan etkileriyle, tarım kültürünü artırıcı özelliklere sahip önemli bir bitkidir.

2. DÜNYADA SOYA TARIMI

Soyanın anavatanı Doğu Asya olup, bu bölgede önceleri yemeklik olarak kullanılmıştır. Çin'de tarihi devirlerinden beri, soya ziraatına büyük önem verilir, hasatı merasimlerle yapılırdı. Hıristiyanlıktan önceki devirlerde de şairler soyanın iyiliklerini, insanlığa hizmetlerini methetmişlerdir. Soyanın insanlık tarihi kadar yaşlı ve o zamandan beri yetiştirildiğı tahmin edilmektedir. Birçok tarihi Çin kitaplarından soyanın ilaç olarak faydaları yazılıdır. Uzak doğu ülkelerinde çok eskiden beri soyadan süt, yoğurt, soya hamuru yapılıyordu. Soya filizleri ise yemek olarak çok değerli olup aynı zaman-

da vücut rahatsızlıklarının ve çeşitli hastalıkların tedavisinde de kullanılıyordu (S. Markley, 1950).

Soya ziraatının menşeinin Mançurya olduğunda tereddüt edilmektedir. Fakat Orta Çin'de asırlarca evvel başladığı tahmin edilmektedir. Soya ilk defa yemeklik olarak yetiştirilmiş, daha sonraları yağından faydalanılmıştır.

Soya Çin-Japon (1894-1895) Harbi sırasında daha fazla ilgi toplamaya başlamıştır. Rus-Japon Harbinden sonra ise soyaya karşı ilgi büsbütün artmıştır. Takriben 1908 yılından sonra da Asya'dan Avrupa'ya soya ihracatına başlanmıştır.

Avrupa'da soya üzerine ilk defa dikkati çeken bir Alman botanikçisi olan E. Kamffer'dir. Bu araştırmacı 2 yıl Japonya'da kalmış, dönüşünde Japonların soyadan yaptıkları yemekleri tanıtmaya çalışmıştır. 1740 tarihlerinde misyonerlerin Çin'den yolladıkları soya tohumları Paris'te ekildi. 1790'larda İngiltere'de yetiştirildi. Ancak iyi netice alınmadı. 1875'de Avrupa'da soya ziraatının yerleşmesinde en büyük gayreti gösteren Haberlant oldu. Haberlant yaptığı soya çalışmalarının neticelerini yayınladı. Japon ve Çin menşeli 19 soya çeşitini elde etti. Bunları 1873'te Viyana'da ki bir sergide tanıttı. Bu tohumlar ekildi. Fakat yalnız 4 çeşit soya olgunluğuna erişebildi. 1877'de bunlardan elde edilen tohumlar, Avrupa'da çeşitli yerlere dağıtıldı. Ancak 1909'a kadar soya ziraatından büyük bir başarı sağlanamadı. Daha sonraları soya ziraatı Doğu Avrupa devletlerinde gelişti.

Amerika'da soya üzerinde ilk çalışma 1804 yılında Mease tarafından yapıldı. Thomas Nuttal 1829'da Cambridge Botanik Bahçesinde bir varyete yetiştirdi. Parry 1854'te soya açısından Japonya'yı inceledi. Dönüşünde Amerika'ya bazı soya çeşitleri getirdi. Bu çeşitler Amerika'da "Japon Fasulye, Japon Hayvan Yemi" diye isimlendirildiler. Sarı Mammoth adındaki çeşit yıllarca güney eyaletlerinde ekildi. C.C. Creorgeon 1890'da Japonya'dan Kansas Zirai Deneme İstasyonuna 3 varyete getirdi. 1899'da W.P. Brooks ise yine Japonya'dan Massachusetts Zirai Deneme İstasyonuna 3 varyete getirdi. Amerika'da soyanın ciddi olarak tanıtılması 1898'de A.B. Devletleri Tarım Bakanlığı tarafından yapıldı. Soya 1919'da Kuzey Carolina, Virginia, Mississippi, Kentucky ve Alabama'da yerleşti. 1924'ten sonra İllinois, İndiana, Missouri eyaletlerinde ekildi. Amerika'ya adapte olmuş çeşitlerin çoğalması ziraatının makineleşmesi, ticaretinin ve yağ üretiminin artması ile soyanın ekim alanları ve tohum üretimi de arttı. Soya için hükümet bir program hazırladı. Hazırlanan bu programa göre, soya ekim alanlarını tespit etti. Hükümetin soyadan elde edilecek maddelerin riskini de kabul et-

mesi Amerika'da soya ekiminin artışı son haddine çıkardı. 1919'da Tarım Bakanlığı tarafından Ohro'da soya laboratuvarı kuruldu. 1936'da ise Illinois'de U.S.A. Urbana Soya Laboratuvarı tesis edildi. 1936'dan beri soya ticaretinin merkezi olarak Chicago kabul edildi.

2.1. Dünya'da Soya Ekim Alanı ve Tohum Üretimi

Bundan yaklaşık 5000 yıl önce Uzak Doğu'da, Çin'de ve yaklaşık olarak 120 yıldan beri de Amerika'da üretimi sürdürülen zengin protein ve yağ kaynağı soya bitkisi, son yıllarda bazı ülkelerin önemli ihracat ürünleri arasına girmiş bulunmaktadır.

1972 yıllarında toplam 32 milyon tonu bulan dünya soya üretiminin, o devrede 23 milyon tonunu USA ve sadece 1 milyon 600 bin tonunu da Brezilya üretirken, bu miktarların 10 yıl içinde 3 kat gibi önemli bir ölçüde artış göstermesi çok ilginç ve önemli bir gelişmedir. Nitekim 1982-1983 yıllarında 95 milyon tonu geçen dünya soya üretiminin 62 milyon tonu Amerika ve 13 milyon tonu Brezilya tarafından üretilmiş olup, soya ve mamülleri ihracatından Amerika yılda 12 milyar dolar, Brezilya ise 4,5 milyar dolar gibi oldukça önemli miktarda döviz temin etmektedirler. Belirtildiğine göre, soya satışından elde edilen bu döviz kazancı, Brezilya için en önemli ihracat ürünü olan kahve satışlarının dahi üzerine çıkmış bulunmaktadır.

Soya dünyanın birçok ülkelerinde yetiştirilmektedir. Cetvelde de görüldüğü gibi dünya üzerinde en çok soya yetiştirilen ülke A.B.D. 'leridir.

Dünya'da soya fasulyesi ekim alanları ve tohum üretimi (FAO, 1983 yılı)

Ülkeler	(bin ha)	(bin ton)	(kg/ha)
	Ekim Alanı	Üretim	Verim
Dünya	49.062	75.630	1541
USA	25.156	43.421	1726
Brezilya	9.136	14.582	1792
Çin	7.917	9.770	1234
Arjantin	2.116	3.750	1772
Rusya	886	670	756
Hindistan	750	730	975
Paraguay	445	780	1753
Meksika	451	880	1953
Kanada	376	721	1918
Romanya	340	280	824
Türkiye	25	46	1897

ABD'leri binlerce senedir soyanın tanındığı ve tarımının yapıldığı Uzak Doğu memleketlerinden özellikle de Çin'den daha fazla soya yetiştirmektedir.

3. TÜRKİYE'DE SOYA TARIMI

Soya tarımı Birinci Dünya Savaşından sonra yurdumuza gelmiş olup, istatistiklere geçişi 1947 yılıdır. Ülkemizin hemen hemen her yerinde soya tarımına uygun iklim ve toprak şartları bulunmasına rağmen soya üretimi arzulanan düzeye ulaşamamıştır.

Soya fasulyesinin Türkiye'nin hemen hemen her yerinde yetişebilme imkanına rağmen, özellikle Karadeniz sahili soya ziraatı bakımından ön planda gelmektedir. Soya çeşitleriyle ilgili olarak değişmekle beraber, büyüme süresi 70-200 gün arasında değişmektedir. Soya fazla suya ihtiyaç göstermekle birlikte, nispi nemi yüksek olan bölgelerde sulanmadan da yetiştirilebilmektedir. Nitekim Karadeniz sahilinde gerek tek başına, gerekse mısırla karışık olarak uzun yıllardan beri soya ziraatı yapılmaktadır. Rize bölgesinde ve diğer bazı yerlerde soyaya Çorum Fasulyesi, Şeker Fasulyesi, Yağlı Fasulye gibi isimler verilmiştir. İlk soya ziraatı Ordu ilimizde I. Dünya Savaşı yıllarında başlamıştır.

Soya hemen hemen her çeşit toprakta yetişebilir. Fakat su tutan, ağır ve fazla killi toprakları sevmez. Kumlu-killi, yumuşak yapılı, kolayca tava gelebilen ve besin maddelerince zengin taban topraklarda iyi gelişir ve yüksek verim sağlar. Soya yetiştirilecek topraklara ahır gübresi verilir ve bu topraklar bakteri ile aşılanırsa ağır bünyeli olsalar bile başarılı bir soya tarımı yapmak mümkündür.

1955-1958 yıllarında ülkemizdeki nehati yağı açığını karşılayabilmek amacıyla, yağlı tohumlu bitkilerin yetiştirilmesine ve bu meyanda soya tarımına önem verilmeye başlanmış, Karadeniz sahilinde bütün üretim kollarında soyanın entegre bir sanayini kurmak lüzumu hissedilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, soya tohumlarında yağ oranı düşük (% 18-24) ve daneler küçüktür. Bu nedenle düşük kapasiteli işletmelerin soya tohumundan yağ elde etmeye rağbet etmeyeceği düşünülerek, soya üretiminin teşvik ve soya sanayiini geniş ölçüde memlekete mal etmek, hatta yaymak için Ordu Soya Sanayinin kurulmasına karar verilmiştir. Bu kararın bir diğer sebebi de o tarihlerde en fazla soya tarımı yapılan bölgenin Karadeniz Bölgesi oluşu ve burada da Ordu ilinin başta gelişidir. Bu nedenlerden dolayı 1957 yılında Sümerbank ve Ordu ilinden 60 kadar müteşebbis Ordu Soya Sanayii Anonim Şirketini kurmuşlardır. Bu tesis ancak 1965 yılında faaliyete geçirilebilmiştir. Ordu Soya Tesisleri yılda 10.000 ton soya tohumu işleyebilecek kapasitede kurulmuş, vardiya usulü çalışıldığı zaman, yıllık kapasitesi 20.000 tona erişebilecek şekilde plânlanmıştır.

Tesis soya'dan başka keten, kolza, ayçiçeği, tütün tohumu, yerfıstığı ve fındık içi işleyebilecek şekilde yapılmıştır. Bu tesisin işletmeye girmesinden sonra soya ekimi özellikle Samsun, Ordu, Giresun illerimizde gelişmiş ve 1970 yılında ekim alanı 11 bin hektara, üretim 12 bin tona, dekara verimi ise 109 kg'a çıkmıştır.

Daha sonraki yıllarda ise, soya tarımında bir gerilemeye şahit olunmaktadır. Özellikle 1972 yılından sonra ekim alanı ve buna paralel olarakta üretimde devamlı bir şekilde azalmalar olmuştur. Bunun değişik sebepleri olmakla beraber, en başta gelenleri, soyanın bölgede yetişen fasulye, mısır, tütün, çeltik, tarla sebzeleri ve benzeri ürünlerle rekabet etmeyecek şekilde veriminin düşük oluşu, ayrıca soya yetiştiren çiftçinin bazı ekonomik tedbirler alınarak desteklenmemesi ve bölgenin yağışlı ve nisbi neminin yüksek oluşu, sonbahar yağışlarının erken gelişi neticesinde üründeki rutubetin % 18-19'un altına düşürülemeyişi, tek alıcı durumunda olan soya sanayi müessesesinin, % 14 ten fazla nemli ürünü muhafaza ve depodaki güçlükler nedeni ile alamamasıdır.

Elbette ki soyanın da verimli tipleri vardır, maalesef dünyadaki çalışmalar yakından takip edilerek yüksek verimli çeşitler zamanında çiftçiye ulaştırılamamıştır. Bunun için birim sahadan alınan ürün (100 kg/da) ve neticede elde edilen kazanç diğer bitkilerden daha az olmuş, bu sebeple çiftçi yavaş yavaş soya tarımından vazgeçmiştir. Nitekim 1979 yılında Türkiye'de soya ekimi sadece 2600 ha. ve üretimi 3 bin tondur. Artık soya yağı fabrikası diğer ürünleri işlemektedir. Bütün bunlar Karadeniz bölgesindeki soya tarımı denemesinin başarısızlıkla sonuçlandığını göstermektedir.

1979 yılından sonra yeni bir soya projesi hazırlanıp plânlanarak başta Akdeniz Bölgesi olmak üzere Karadeniz ve Marmara Bölgelerimizde de uygulamaya konulmuştur. Bunun için A.B.D.'den değişik çeşit soya tohumluğu getirilmiş halen de getirilmektedir, çiftçi kredi ve taban fiyatla desteklenmektedir. 1983 yılı itibariyle ülkemizde soya ekimi yaklaşık olarak 25 bin hektar, üretimi 46 bin ton ve verimi 188 kg/da'dır

Gıda maddeleri sıkıntımızın başında bitkisel yağ meselesi gelmektedir. Bilindiği gibi hayvansal yağ üretimimizde oldukça yetersizdir. Yağ sıkıntımızın tek nedeni üretim düşüklüğüdür. Ele alınan soya projesi, bu yağ açığını kapatma macıyla yapılmıştır. Oysa ki soyanın sadece yağ açığımızı kapatacak bir bitki olarak değil, bütünü ile soya mamüllerinin üretilmesini hedef alan bir uygulama olarak ortaya konulması gerekir.

Yeni Soya Projesine göre; soya Çukurova'da kışlık hububattan sonra ikinci ürün olarak yetiştirilebilecektir. Bunun için başta Çukobirlik, Güneydoğu Birlik ve Trakya Birlik gibi müesseseler görevlendirilerek 50 bin hektarlık alanda soya ziraatı plânlanmıştır. Bu plan Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı tarafından İl Tarım Müdürlükleri aracılığıyla uygulamaya konulmuştur. Başlangıçta A.B.D.'den 3500 ton tohumluk getirilmiş, yetiştirecek çiftçilere dağıtmaya başlanmıştır. Ayrıca yetiştirilecek mahsülün 40 TL. taban fiyatla çiftçiden alınması ve çiftçiye her dekar soya tarımı için 1500 TL. kredi verilmesi planlanmıştır. Daha sonra hem kredi limiti ve hem de taban fiyat her yıl artırılmıştır. Meselâ 1985 yılında soya ekicisine çevirme kredisi olarak 7.000 TL/da verilmiştir. Soya taban fiyatı ise geçen ürün döneminde 110 TL. idi.

Soyanın sadece yağ kaynağı olarak ele alınması maliyetini, fevkalade artırmaktadır. Bunun önlenmesi için, soyanın diğer mamüllerini elde edecek sanayinin zaman geçirilmeden kurulması gerekmektedir. Ancak bu şekilde soya tarımı yaygınlaşacak ve daha ekonomik olacaktır.

4. SONUÇ

Soya beslenme ve tarım kültürü bakımından oldukça üstün özelliklere sahip bir üründür. Olsa ki soya yanlış bir tesbit sonucu ülkemizde sadece bir vağ bitkisi olarak kabul edilmiş, son derece zengin ve kalite bir protein-kalori kaynağı oluşu pek dikkate alınmamış, soya proteininin sanayide değerlendirilmesi ihmal edilmiştir. Soyada % 39-45 protein bulunduğu bilinmektedir. Ve bu protein beslenme dahil 300 den fazla mamül maddenin yapımında hammadde olarak kullanılmaktadır. Yalnız bu maddelerin yapılabilmesi için entegre soya sanayinin kurulması gereklidir. Soya tarım ve sanayisinin geliştiği A.B.D., Çin, Japonya, Brezilya, Kore, Romanya ve benzeri ülkelerde soya birinci derecede bir protein kaynağı, çok değerli bir hayvan yemi ve çok değişik sanayi kollarının hammaddesi olarak kullanılmış, ancak ikinci derecede yağ bitkisi olarak dikkate alınmıştır. Soya tarımının Türkiye'de de aynı anlayış ve görüşle ele alınması gereklidir. Bunun içinde daha önce belirtildiği gibi, bütünleşmiş soya sanayii şarttır. Ayrıca soya üretimini yaygınlaştırarak artırmak için, birçok önlemlerin alınması gereklidir. Bunları kısaca özetlersek;

- 1- Soyaya özendirici bir fiyat verilir, ekim döneminden önce bu fiyatın ilan edilmesi gerekmektedir.
- 2- İyi vasıflı, verimli, ekim bölgesine uygun çeşitin tohumluğun sağlanması.
- 3- Pazarlamada görülen güçlüklerin ortadan kaldırılması.

4- Toprak işleme, akaryakıt, sulama gibi girdilerin ve işlemlerin masraflarının karşılanması bakımından üreticiye T.C. Ziraat Bankası ve Kooperatiflerce kredi imkanları artırılmalıdır.

5- Hasat makinalarında gerekli düzenlemeler yapılarak hasat kayıpları minimuma indirilmelidir.

Canlı varlıkların dengeli ve yeterli beslenmeleri açısından önemli olan soyanın, ülkemizde de birinci olarak protein kaynağı ve hayvan yemi, 2. olarak yan ürünlerini elde etmek ve 3. olarak da yağ kaynağı olarak değerlendirilmesi gereklidir.

KAYNAKLAR:

- Arsal, N. 1984, *Soya, Mısır ve Kolza. Milliyet Gazetesi.*
- D.İ.E., 1983 *Tarım İstatistikleri Özeti. Başbakanlık DİE Basımevi. Ankara.*
- Deloroit R.S. and L.H. Ahlgreen, 1967. *Crop Production.*
- Er, C. 1981, *Soya Üzerine Düşünceler I. Koop. Dünyası, sayı 122, s. 34-37. TBS Matbaası, Ankara.*
- Er, C. 1981. *Soya Üzerine Düşünceler II. Koop Dünyası, sayı 123, S. 13-22. TBS Matbaası, Ankara.*
- Er, C. 1981. *Soya Üzerine Düşünceler III. Koop Dünyası, sayı 127, S. 23-26. TBS Matbaası, Ankara.*
- Ergüneş, O. 1980. *Çukurova'da Yağ Bitkileri Üretim ve Sorunları. Kemal Matbaası A.Ş, Adana.*
- Hawkins E, L. 1950. *Growing Soybeans in Oklahoma. Oklahoma A.M. College, Stillwater. B-347.*
- İlisulu, K. 1964. *Soya Faydalanma Yönleri ve Ekonomik Değeri. Amerikan Soya Birliği, Türkiye Mümessilliği, No: 7, Ankara.*
- İlisulu, K. 1973. *Yağ Bitkileri ve Islahı. Çağlayan Kitabevi-İst.*
- Küçükayaz, Ş. 1981, *Yirminci Yüzyılın Harika Bitkisi. Bilim ve Teknik, C. 14, S. 169, S. 13-14.*
- Markley S. Klare, 1950. *Soybeans and Soybean Products Volum I. New York, USA. S. 15-25.*
- Martin ve ark, 1976. *Principles of Field Crop Production. (3. baskı.)*

İHRACAT AÇISINDAN YAŞ MEYVE VE SEBZE ÜRETİMİ VE YURT İÇİ TÜKETİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Mâhir NAKİP

Türkiye'de bugüne kadar bir üretim plânlamasına geçilmemiştir. Bu yüzden yaş meyve ve sebze üretim miktarlarında, fiyatlarında ve mevsimlerarası üretiminde dengesizlikler meydana gelmektedir. Türkiye'de yapılacak bir üretim plânı yaş meyve ve sebze üreticisinin kredi, fiyat ve tarımsal girdi meselesini de ihtiva etmelidir. Üreticiler ve tüketiciler arasında kooperatifleşme faaliyetlerini organize etmek ve desteklemek, tedbirlerin başında gelir.

Bugün uygulanmakta olan Haller Kanunu yetersiz olduğundan kârların araçlara kalmasına sebep olmaktadır. Fiyatı, depolama şartlarını, standardizasyonu, araçların kâr marjlarını ihtiva eden yeni bir kanunun yürürlüğe girmesi kaçınılmazdır.

İhracat yaş meyve ve sebze pazarlamasını etkileyen önemli bir unsurdur. İstatistik analizleri gösteriyor ki, bugün ihracat miktarının üretim içindeki payı az olduğundan, üretici fiyatlarını fazla etkilememektedir. Önerilen önlemler alınmadığı takdirde ve ileriki yıllarda ihracat miktarı üretim miktarının önemli bir kısmını oluşturmaya başladığı zaman, üretici fiyatları yükselecek ve ihracatın düşmesine sebep olacaktır.

Yaş meyve ve sebze ihracatının yurtiçi tüketime olan etkisi oldukça azdır. Yapılan analizlerde tüketimin ihracattan etkilenme derecesinin, ihracatın üretim içindeki payının artış oranına bağlı olduğu sonucuna varılmıştır.

1. İHRACAT AÇISINDAN YAŞ MEYVE VE SEBZE ÜRETİM PLÂNLAMASI VE ÜRETİM ORGANİZASYONU

Tarım sektöründe üretim plânlaması "hangi ürünün, hangi çeşidinin, hangi bölgede ve ne miktarda üretilebileceğinin, yaklaşık da olsa bilinmesidir"¹. Dolayısıyla bir tarımsal üretim plânlamasında yer, çeşit ve miktar faktörlerine en fazla önem verilmektedir.

Türkiye'de bugüne kadar uygulanmasına geçilmiş bir üretim plânlaması yapılmamıştır. Bu yüzden her üründe belli mevsimlerde yığılmalar olmakta, fiyatlar düşmekte, dolayısıyla (ürün sebze ise) üretici ertesi yıl başka bir ürün ekmeyi tercih etmektedir.

İHRACAT AÇISINDAN YAŞ MEYVE VE SEBZE ÜRETİMİ VE YURT İÇİ TÜKETİMİ ÜZERİNE BİRİNCELEME

Üretim plânsızlığının yarattığı bir mesele de mevsimlerarası üretim dengesizliğidir. Türkiye'deki yaş meyve ve sebze (yms) üretimi değil aylar, mevsimler arası bile eşit bir dağılım göstermemektedir. Özellikle sebze üretiminin % 84'ü yaz aylarında ve geriye kalan % 16'sı kış aylarında gerçekleşmektedir². Görüldüğü gibi üretim planlamasının olmayışından dolayı sebze iç ve dış ticareti yalnızca yaz aylarında olmaktadır. Bir üretim plânması dahilinde sera üretimi (örtü altı üretim) ve bir pazarlama plânması dahilinde de yaş sebze depolaması özendirilirse, bu durum ortadan kalkar ve yaş sebze ticareti kış aylarında da sürdürülmüş olur.

Tarım sektöründe bir üretim plâni hazırlanırken aşağıdaki faktörlerin gözönünde tutulması gerekir³.

- 1- İç ve dış piyasadaki gelişmeler,
- 2- Nüfus artışı,
3. Hayat standardının yükselmesi,
- 4- Tüketicilerin satın alma gücü,
- 5- Kentleşme,
- 6- Endüstrileşme,
- 7- Kişi başına meyve-sebze tüketimi

Meyve üretim plâni ile sebze üretim plâni birbirinden farklıdır. Meyve ağaçlarının ürün vermesi 2-5 yıl sürerken, sebzeler bir yılda ürün vermektedir. Meyve üretiminin ilk tesis masrafları sebze üretiminden daha fazladır. Bu yüzden, iki plâni birbirinden ayırırken, meyve plâni için daha detaylı bir pazar araştırması yapmak gereklidir.

Üretim plânması yalnız bol miktarda üretim yapmak değil; bunun yanısıra ürünün çeşidi, kalitesi ve tüketici alışkanlıkları da, üzerinde durulması gereken önemli hususlardır. Üretim plânlanırken, alıcı ülkelerin istekleri, hatta bir ürünün hangi çeşidine önem verdiklerini gözönünde tutmak gerekir. Mesela, elma ihracatında genellikle Avrupalı tüketicinin yeşil veya sarı renkli ve mayhoş elmaları tercih etmelerine mukabil, onları Türkiye'de elma kalitesinin simgesi haline gelmiş olan kırmızı ve tatlı Amasya elmasını satmakta ısrar etmek çok hatalı bir tutumdur. Bu durumda izlenecek yol, dış pazarları etüd etmek, bunların fiyat durumlarını tesbit etmek ve mevcut üretim şartlarına göre bunlardan en iyi sonuç verenlerini üretim plânına almaktır.

Üretim plânlamasında turfanda üretimden yeterince yararlanmak için, üretim bölgelerini iyi seçmek gerekmektedir. Böylece bazı ürünlerin erken veya geç olarak yetiştirilebileceği bölgeler ortaya çıkacak ve söz konusu ürünle ilgili olarak ihracat sezonu da uzatılabilecektir.⁴

Türkiyede sebze üretimi iç piyasaya yönelmiş, ihracata çok az bir miktar ayrılmıştır. Türkiye'nin, dış sebze pazarlarında, turfanda üretim konusunda rekabet etme imkanı daha fazla görünmektedir. Sebzeçilik alanında rekabeti güçlendirebilmek için sebze üretimini yıl boyunca yapmak şartlardan birisidir. Bu da büyük ölçüde sera yetiştiriciliğinin gelişmesine bağlıdır. Türkiye'de kış aylarında başta domates olmak üzere, hıyar, kavun-karpuz, kabak, biber, fasulye, kıvırcık ve turp gibi sebze ürünleri serada yetiştirilmektedir.⁵.

Sera yetiştiriciliği için en uygun bölgeler de ihracaatı sınır kapılarına yakın olan bölgelerdir⁶. Sera yetiştiricilerinin ürettiklerini verimli bir şekilde pazarlayabilmeleri için kooperatifleşmeleri şarttır. Görüldüğü gibi ihracatı artırmak, kaliteli yüksek üretime bağlıdır. Yüksek kaliteli ürün fazlası bulunmadığı halde bazı teşvik önlemleriyle ihracat sağlansa bile, bunun sürekli olmayacağı açık bir gerçektir.

Ihracata yönelik üretim planlamasının başarısı, pazarlama planlamasına sıkı sıkıya bağlıdır. İhtiyacı giderecek soğuk taşıma filosu ile soğuk depolara sahip olunmadıkça, paketleme, ambalajlama, standardizasyon ve haberleşme meseleleri çözülmedikçe, ihracatta gerçek anlamda bir başarı sağlamak mümkün değildir.

Türkiye'de yms ile uğraşan işletmeler küçük işletmelerdir. Bu işletmelerin yöneticileri ürettikleri ürünleri yeterince değerlendirememektedirler. Bunun ana sebepleri şöylece sıralanabilir⁷.

- 1- Sosyal altyapı hizmetlerinin yetersizliği,
- 2- Üreticinin pazar merkezlerinden uzaklığı,
- 3- Üreticinin pazarlama konusundaki bilgisizliği,
- 4- Finansman

Bugün Türkiye'de yms üreticisinin üç ana meselesi göze çarpmaktadır. Kredi, fiyat ve tarımsal girdi meselesi⁸. Kredi, üreticinin en başta gelen meselesi olup, diğer meselelerin de ana kaynağını oluşturmaktadır. Bugün üreticilere kredi vermekte olan bankalar ve tarım kredi kooperatifleri, tatmin edici kredi vermemeleri yanında kredi karşılığı olarak, üreticileri zor durumda bırakacak kadar çok ve çeşitli belgeler istemektedirler. Bu sebeplerle üretici, komisyoncu ve tüccarların kredilerine boyun emek zorunlu kalmaktadır. Komisyoncu ve tüccarlar tarafından üreticilere açılan krediler, T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin vermiş oldukları kredi dâhiliminin, ortalama % 400 üzerinde bulunmaktadır⁹. Bu durum karşısında üretici ürününü komisyoncu ve tüccarlara satmak zorunda kalmakta ve fiyat oluşumunda hiçbir etkisi olmamaktadır.

İHRACAT AÇISINDAN YAŞ MEYVE VE SEBZE ÜRETİMİ VE YURT İÇİ TÜKETİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu durumdan kurtulmanın tek yolu kooperatifleşmekte görülmektedir. Kooperatifçiliğin her türlü ya tüketiciyi ya da üreticiyi koruma amacını güder, Tüketicilerin, üreticilerin satış fiyatlarının ortalama % 200 üzerinden bir fiyat ödedikleri¹⁰ göz-önüne alınırsa, bir taraftan tüketicilerin öte taraftan üreticilerin kooperatifleşmeye gitmelerinin önemi ortaya çıkar.

Türkiyede giderek ağırlaşan ekonomik şartlar sebebiyle, bütün kooperatiflerde ve kooperatiflerin üye sayılarında artış görülmektedir¹¹. Yms üreticilerinin kooperatifleşmesi, Türkiye'nin ekonomik yapısında uygulanacak üretim planlaması karşısında önemli bir basamak olacaktır. Bu da tüketicilerin korunmasını sağlayacaktır.

Yukarıdaki durum karşısında kooperatifler kuruluş yönünden bazı değişiklikler göstermeli, sadece yms üretim bölgeleri değil, tüketim bölgelerini de kapsamına almalı¹²; kurum, kooperatifler birliği, kooperatifler merkez birliği, kooperatifler milli birliği ve milli kooperatifler konfederasyonu¹³ şeklinde bir hiyerarşik düzene sahip olmalıdır.

2. YAŞ MEYVE VE SEBZENİN YURTİÇİ TÜKETİMİ VE FİYATLARI

Türkiye'de yms üreticileri, ürünlerini ağırlık derecelerine göre beş şekilde satmaktadır¹⁴.

1. Komisyonculara satılmak üzere kabzımala satarak,
2. Bahçenin bütün ürününün bir değer karşılığında götürü usulü ile satarak,
3. Ürünü bahçede kilo ile satarak,
4. Toptancı Halleri'ne götürmek suretiyle satarak,
- 5- Kooperatiflerin satış mağazalarında satarak.

Ankara ve Bursa Hallerinde yapılan araştırmada pazarlama kanalı aşağıdaki biçimde tesbit edilmiştir:

Üretici → Tüccar → Komisyoncu → Perakendeci → Tüketici
(Kabzımal) (Manav-Pazarıcı)

Bu kanalda riski en fazla tüccar taşımaktadır. Kârın en yükseği de burada kamaktadır. Komisyoncular, sebze ve meyveleri pazar şartlarına göre satmakta, % 7 komis-

yonlarını aldıktan sonra kalan kısmı tüccara vermektedirler. Manav ve pazarcılar da birer perakendeci olarak farklı oranlarda kâr marjlarını ekleyerek tüketiciye satmaktadır. Bir yandan araçların çokluğu, öte yandan piyasa kontrolünün yetersizliği, üretici ile tüketiciyi mağdur etmekte, araçları kârlı duruma çıkarmaktadır.

Yms.nin iç tüketime gitmesi için toplanma yeri olan toptancı halleri 1500 sayılı Belediye Yasası'nın 15. maddesinin 58. bendi ile, 12.9.1960 tarihinde yürürlüğe giren 80 sayılı Toptancı Hal Yasası'na göre yönetilir. Bir sayfeden ibaret olan bu kanun, sadece kira, müeyyide komisyon ve rüsum kanunlarını düzenlemiştir. Kanun standardizasyon, ambalajlama, depolama, fiyat oluşumu ve sair önemli konulara hiç dokunmamıştır.

Bu kanun ve bu kanunun doğurduğu boşluklar yaş meyve ve sebze fiyatlarını etkileyen en büyük faktördür. Her şeyden önce, eksik olan yukarıdaki kanunun uygulanmasında bile önemli aksaklıklar göze çarpmaktadır. Kanunda her ne kadar hal içindeki kooperatifler, üreticiler ve komisyoncular "birbirlerinden mal alıp satamazlar" denilmişse de, uygulamada bunun kontrolü gözükmemektedir¹⁵. Bu durum fiyatları olumsuz yönde etkilemektedir. Kanunun fiyat oluşumuna değinmeyişi, fiyatların araçlar elinde oluşmasına sebep olmuştur. Bu da araçların sayısını artırmış, üreticiyle tüketicinin arasındaki mesafeyi giderek açmıştır.

Kanun soğuk muhafazayı mecburi görmediğinden, hallerde soğuk muhafaza yapılmamakta, dolayısıyla miktara göre fiyat oluşumu olmaktadır. Bu yüzden fiyatlar büyük dalgalanma gösterdiği gibi yms. lerde önemli ölçüde çürümeler olmakta, çoğu ke arz-talep dengesini korumak ve fiyatları yüksek düzeyde tutmak için fazla malın imha edildiği görülmektedir¹⁶.

Meyve ve sebzelerde meydana gelen kısmi çürümeler fiyatı etkileyen bir başka faktördür¹⁷. Çürüyen malların bir kısmı sağlamlarıyla karıştırılarak pazarda ve manavda satılmaktadır. Bu durum bir yandan fiyatları öte yandan standart mal anlayışını zedelemektedir.

Fiyatları bu denli etkileyen ve toptancı hallerin kanuni dayanağı olan Haller Kanunu tekrar gözden geçirilmeli ve üreticiden tüketiciye kadar gelen bütün meseleleri düzenlemelidir. Yeni kanun aşağıdaki hususları mutlak surette içermektedir:

İHRACAT AÇISINDAN YAŞ MEYVE VE SEBZE ÜRETİMİ VE YURTI İÇİ TÜKETİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

- 1- Fiyat oluşumu,
- 2- Depolama şartları,
- 3- Standardizasyon ve paketleme şekli,
- 4- Aracıların payı,
- 5- Üretici ve kooperatiflere, komisyonculardan daha çok yer ve kolaylıklar tanınması,
- 6- Komisyoncuların ürünleri hale sokmadan, dışarıda satmalarının yasaklanması.

Herhangi bir ürünün ihracı için başta gelen şart ürünün iç piyasa taleplerini karşıladıktan ve iç tüketiciyi tatmin ettikten sonra ihraç edilecek fazlalığın bulunmasıdır. İç piyasanın talebi karşılanırken, tüketici ve üretici korunmadıkça ve fiyatlar kontrol altına alınmadıkça ihracata yönelmek sağlıklı bir tutum değildir. İç piyasanın düzenlenmesi büyük ölçüde de Haller Kanunu'na bağlı olduğundan, yukarıda sözü edilen tedbirlerin bir an önce alınması gerekmektedir.

Türkiye'de yms iç tüketim fiyatları daha çok toptancı hallerinde oluşmaktadır. Bu fiyatların oluşumunu etkileyen en önemli faktörlerden birisi, mevsimlik üretim miktarlarıdır. Bilindiği gibi, Türkiye'de yms arzı yaz aylarında artış göstermektedir. Yms ürünlerini soğuk olarak depolama imkanlarının azlığı sebebiyle, arz fazlalığı tüketici fiyatlarını olumsuz yönde etkilemekte ve şiddetli bir biçimde aşağı çekmektedir. Durum daha çok sebze ürünlerinde göze çarpmaktadır. Özellikle domates, biber, patlıcan, fasulye, kabak, hıyar, kavun-karpuz, lahana ve bezelye gibi sebze ürünlerinin arz miktarları Aralık Nisan aylarında az, diğer aylarda ise yüksek olmakta, buna karşılık fiyatlar, miktarların yüksek olduğu aylarda düşük, az olduğu aylarda yüksek olmaktadır.¹⁸

Aynı durum çilek, erik, kayısı, şeftali ve üzüm gibi bazı meyvelerde de görülmektedir. Ancak bazı meyve ürünlerinin depolanması mümkün olduğundan, fiyatları arz miktarına paralel olarak seyretmektedir. (Armut ve elmada olduğu gibi¹⁹).

Görüldüğü gibi yms arzının mevsimler arası dengesizliği tüketici fiyatlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum soğuk depolama ve soğuk taşımanın önemini bir kat daha artırmaktadır.

3. YAŞ MEYVE VE SEBZE İHRATININ FİYATLARI VE TÜKETİME OLAN ETKİSİ

Üretici fiyatlarını etkileyen çeşitli faktörlerden birisi ihracat miktarıdır. Üretici fiyatlarını etkileyen ihracat miktarı her zaman bir önceki dönemin verisi olması gerektiğinden, şöyle bir model kurulabilir:

Y = Elma üretici fiyatları (1973-1982) (bağımlı)²⁰

X = Elma ihracat miktarı (1973-1982) (bağımsız)²¹

a = Katsayı

b = Katsayı

$$Y_{(1973-1972)} = a + b X_{(1972 - 1981)} +$$

Bu doğrusal regresyon modelinin denklemi gösterilen kaynaklardan yararlanılarak aşağıdaki biçimde gerçekleştirilmiştir.²²

$$\hat{Y} = 1606 + 0.5874x$$

(1496) (0.13559)

Denklemden de anlaşılacağı üzere, ihracat miktarı bir ton arttığı takdirde, üretici fiyatı 59 kuruş artış göstermektedir. İhracat sıfır olduğu takdirde ise, üretici fiyatı 1606 TL/Ton'un çok altındadır. Bu sonuç gösteriyor ki, bugün kü ihracat miktarının üretim miktarı içindeki payı az olduğundan, üretici fiyatlarını fazla etkilememektedir. Gereken önlemler alınmadığı takdirde ve ileriki yıllarda ihracat miktarı üretim miktarının önemli bir kısmını oluşturmaya başladığı zaman, üretici fiyatları yükselecek ve ihracatın düşmesine sebep olacaktır. Çünkü denklemde $R^2 = 0.76$ olarak bulunmuştur. Bu da üretici fiyatlarının % 67 sinin ihracat miktarı ile açıklandığını göstermektedir.

Herhangi bir ürünün kişi başına tüketimini aşağıdaki hususlar etkiler:

2. Nüfus
3. Millî gelir düzeyi
4. İhracat miktarı
5. Fiyat

İHRACAT AÇISINDAN YAŞ MEYVE VE SEBZE ÜRETİMİ VE YURT
İÇİ TÜKETİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bugün Türkiye'de yms üretimi giderek artmakta, buna karşılık nüfus da devamlı artış göstermektedir. Üretim artış hızının nüfus artış hızından daha fazla olduğundan dolayı, kişi başına düşen tüketim miktarı devamlı yükselmektedir.

Yms ihracatının kişi başına (kb) tüketimi etkileme derecesi de istatistik yöntemlerle aşağıda tesbit edilmiştir.

Analizlerde kullanılan kb tüketim,

$$kb = \frac{\text{Üretim} - \text{ihracat}}{\text{Nüfus}}$$

Formülü ile bulunmuş, sebzelede % 20, meyvelerde % 15 çürük oranı (tüketim sayıldığından dolayı) üretimden düşürülmemiştir.

Türkiye'de yıllar itibariyle kb sebze ve meyve tüketim miktarları Tablo 1'de görüldüğü gibi genel olarak artış göstermektedir.

Tablo 1 - Yıllar İtibariyle KB Meyve ve Sebze Tüketimi

Yıllar	KB Sebze Tüketimi kg/yıl	KB Meyve Tüketimi kg/yıl
1973	215	158
74	227	162
75	236	158
76	258	156
77	242	157
78	250	165
79	286	170
80	268	175
81	268	214
82	268	196

Kaynak: 1) DİE, 1973-1982 Tarım İstatistikleri Özetleri,
2) İGEME Dosyaları
3) DİE Nüfus Şubesi Dosyaları

6. A. Yazan-M. Akıllı, a.g.k., s. 4
7. DPT, a.g.k., s. 65.
8. M. Kaptan Kaptangil, Toptancı Meyve Sebze Halleri ve Kooperatifçilik, *Ziraat Ekonomisi Dergisi*. Türkiye Zirai Ekonomi Derneği Yayın Organı, Sayı 30.31, Ocak-Mayıs 1980, s. 20

Sebze ihracatının kb sebze tüketimine olan etkisi şu modelde tesbit edilebilir.

$$Y_{(1973-1982)} = a + b X_{(1973 - 1982)} + e$$

Burada;

Y = Kb sebze tüketimi (bağımlı),

X = Sebze ihracatı (bağımsız) dir.

Yapılan hesaplamalar sonucunda aşağıdaki değerler elde edilmiştir.

$$\hat{Y} = 0.2242 + 0.0000004x$$

(0.00588) (0.000000105)

0.01 güven sınırlarında anlamlı olan bu denklemlerden anlaşıldığı gibi, sebze ihracatı bir birim artarsa, kb sebze tüketimi 0.0000004 birim artacaktır. Bu da çok düşük bir artıştır.

Bu durum ihracatın üretim içindeki payının % 0.54 gibi düşük bir oran olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak denlemde R^2 0 0.274 olarak bulunmuş ve böylece kb tüketiminin %74 ünün ihracatla açıklandığı halde, (sebze ihracatının üretim içindeki oranı düşük olduğundan) sebze ihracatında meydana gelen bir birimlik artış, kb sebze tüketiminde önemsiz bir artışa sebep olmaktadır.

Aynı durum bütün meyve ihracatı içinde en fazla yeri olan elmada da gözlenebilir. Tablo 2-'de görüldüğü gibi, Türkiye'de kb elma tüketimi artmakta, fakat ihracatın üretim içindeki payı hep düşük kalmaktadır.

Tablo 2- Yıllar İtibariyle KB Elma Tüketimi ve Elma İhracatının Üretimi İçindeki Payı

Yıllar	KB Elma Tüketimi kg/	Elma İhracatının Üretim İçindeki payı (%)
1973	18.94	0.17
74	20.63	0.27
75	18.71	1.11
76	20.54	0.98
77	17.77	2.52

İHRACAT AÇISINDAN YAŞ MEYVE VE SEBZE ÜRETİMİ VE YURT
İÇİ TÜKETİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

78	21.64	1.10
79	25.68	2.20
80	26.64	2.12
81	32.06	8.81
82	35.02	6.53
X =		2.58

Aynı durumu kb elma tüketiminde de görebilmek amacıyla;

Y = Kb elma tüketimi (bağımlı)

X = Elma ihracatı (bağımsız) dir.

Analizden aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

$$Y = 0.019842 + 0.0000002X \\ (0.000992) \quad (0.0000009167)$$

b katsayısının 0.0000002 olarak düşük çıkması, ihracattaki artış, kb tüketimde önemli bir değişmeye sebep olmaktadır.

Yapılan analizlerde kb tüketimin ihracattan etkilenme derecesinin, ihracatın üretim içindeki payının artış oranına bağlı olduğu sonucuna varılmıştır.

- 1- Bediz Öktem, Tarımsal Ürünler İhracatında Karşılaşılan Sorunlar, *İhracatla İlgili Mevzuat ve Uygulama Semineri*, İGEME, Konya, 5-7.5.1976, s. 7.
- 2- Abdurrahman Yazcan-Mustafa Akıllı, Yaş Sebze İhracatında, Çeşit Sorunu ve Çözüm Yolları, *Yaş Meyve-Sebze ve Baklagiller İhracatı ve Sorunları Semineri*, MPM, Mersin, 23-25 Kasım. 1981, s.2
- 3- DPT IV. BYKP, YMS Pazarlaması ve Organizasyonu, *ÖİK Raporu*, Yan No: 1538 ÖİK: 232, Ocak 1977, s. 49
- 4- B. Öktem, a.g.k., s. 4.
- 5- Atilla Günay, *Sebze Yetiştirme Tekniği*, 2. Baskı, A.Ü. Ziraat Fakültesi, Teksir. Ankara, 1978, s. 46
- 9- M.K. Kaptangil, a.g.k., s. 20
- 10- İbid., s. 30.
- 11- Mahir Nakip, Türk-İş'e Bağlı Sendikaların Kurdukları Tüketim Kooperatifleri, *Kooperatifçilik Dergisi*, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını, Ocak-Şubat-Mart

- 1981, s. 34.
- 12- M.K. Kaptangil, a.g.k., s. 36.
 - 13- M.Nakip. a.g.k., s. 38.
 - 14- DPT, a.g.k., s. 44.
 - 15- M.K. Kaptangil, a.g.k., s. 12.13.
 - 16- Taner Erdem, Tarımda İç ve Dış Pazarlama, *Türkiye 2. İktisat Kongresi, Tarım Komisyonu Tebliğleri*, DPT, İzmir, 2-7 Kasım 1981, s. 307.
 - 17- M.K.Kaptangil, a.g.k., s. 19
 - 18- Erdoğan Osmanhoğlu, Ali Öztürk, *Sebze Fiyatları Üzerinde Çalışmalar, Mevsimlik Dalgalanmalar*, Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi, Yayın No: 132, (Yalova, Mayıs 1973) Şekil -1-
 - 19- Erdoğan Osmanhoğlu, Ali Ertürk, *Meyve Fiyatları Üzerinde Çalışmalar, Mevsimlik Dalgalanmalar*, Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi, Yayın No: 32, Yalova, 1974, Grafik -8-
 - 20- DİE, 1973-1982 Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar
 - 21- İGEME Dosyaları
 - 22- Burda yapılacak olan istatistik analizler basit ve doğrusal regresyon analizleridir. Kullanılacak olan denklem

$$Y = a + bX_i + e$$

şeklinde olup,

Summary

A SURVEY ON FRESH FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTION FOR EXPORT PURPOSES AND HOME CONSUMPTION

A proper production planning is still to be designed in Turkey. For this reason, there are considerable price and seasonal production imbalances in fresh fruits and vegetables. If and when a production planning can be introduced in Turkey, a significant headway will also have been made toward solving the credit, price and agricultural input problems of the fresh fruit and

vegetable producers, headed by last but not least the organization of coöperation trends between the producers and consumers.

The present legislation governing the operation of fruit and vegetable wholesale halls is utterly inadequate to cope with the problems encountered, with the result that the lion's share of profits is left to the middlemen. For this reason, it is felt that a new law governing the prices, storage conditions, standardization and the profit margins of the middlemen is an absolute must.

Export trade is a significant factor exerting influence on the fresh fruit and vegetable marketing. Statistical analyses reveal that the current share of the exports in the production does not largely affect the producer prices, If the suggested measures are not taken and when the exports begin to absorb a significant portion of the production in the years to come, the producer prices will rise and exports will decline.

The effects of fresh fruit and vegetable exports on the in-country production are somewhat insignificant. The analyses suggested that the degree of influence of exports on the consumption is dependent on the growth rate of exports within the production.

$$b = \frac{\sum (X_i - \bar{X})(Y_i - \bar{Y})}{\sum (X_i - \bar{X})^2}$$

formülü ile; a da,

$$a = \bar{y} - b\bar{x}$$

formülü ile bulunmuştur.

Bağımlı değişkenin % kaçını bağımsız değişkenle açıkladığını veren determinasyon katsayısı R^2 de,

$$R^2 = \frac{\sum [(X_i - \bar{X})(Y_i - \bar{Y})]^2}{\sum (X_i - \bar{X})^2 \sum (Y_i - \bar{Y})^2}$$

formülü ile hesaplanmıştır. Parametrelerin anlamlılık testleri %1 anlamlılık düzeyinde student'in t testi ile yapılmıştır. Bütün analizlerde n (yıl sayısı) - m (parametre sayısı) = 6 olduğundan t tablo değeri = 1.9'dur.

TÜRK KAMU YÖNETİMİNİN FONKSİYONU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA DENEMESİ

Alâaddin KORKMAZ

"Kamu yönetimi kendi içinde bir amaç değil, ancak hükümetin kullandığı bir araçtır ve toplumun hizmetindedir. Öyle ki, toplumun kendisi değiştikçe kamu yönetiminin de büyümesi ve değişmesi beklenmelidir."

Marshall E. Dimock

GİRİŞ

Kamu yönetimi, icrâî kuvvetin tasarladığı hizmetlerin gerçekleştirilmesi maksadından doğmuştur. Nerede, görülmesi gereken bir iş ve bunu yapması gereken insanlar var ise, orada bir "teşkilât"ın meydana gelmesi tabîdir. Bu itibarla kamu yönetimi (bürokrasi) devletin vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır.

"Örgütler, belli amaçları gerçekleştirmek üzere yaratılmış ve plânlanmış kuruluşlar olduklarına göre, devlet de yeni amaçlar ortaya çıktıkça, yeniden örgütlemeye gitmektedir."¹ Mecburi olan bu değişikliğe "islahat/reform, yeniden düzenleme, yönetimi geliştirme" gibi adlar verilmektedir. Ergun'a göre, ".zamanımızda gelişen ve değişen amaçlar" belli başlı şu faktörlerle tâyin edilebilir: 1) Nüfus ve ihtiyaçlarındaki değişmeler; 2) Fizikî teknolojideki gelişmeler; 3) Toplumsal teknolojideki gelişmeler; 4) İdeolojik çevre.² Ancak, bunu kısaca, "sosyal yapı"daki değişme ve gelişmelere dayandırmak da mümkündür.

Yönetimin fonksiyonu nedir? "Yönetim süreci, sosyolojik açıdan bir egemenlik ilişkisidir" ".egemenlik ilişkisinde, egemenlik yetkisinin kimler üzerinde ve hangi alanlarda kullanılacağı toplumca önceden sınırlanmıştır. Bu yönüyle de iktidardan ayrılan egemenlik, asla başkaları üzerinde her alanda bir denetim kurmak demek değildir. (...) Yöneticilik statüsünde bulunanlar, sadece statülerinin yetki alanı sınırları içinde, yönetilenlerle emir ve kararını uygulatabilirler. (...) Ancak, somut durumlarda egemenlik alanı ile iktidar alanlarını kesin olarak birbirinden ayırmak oldukça güçtür."³ Bu bir güçlük olmakla birlikte, Türk idâreci tabakasının "iktidar alanı"na, bilhassa XIX.yy'dan itibaren, "tecâvüz" hâlinde bulunduğu, öteden beri ileri sürülmektedir. Bu konunun araştırmasına geçmeden önce, Türk amme idâresinin târihî gelişimine kısaca göz atmak gekecektir.

OSMANLI İDARESİ

Türklerin en önemli özelliklerinden birisi olarak "devlet kurma/teşkilâtçılık" ittifakla kabul edilmektedir. "Ordu" merkezli bu idârenin sistematîği ve teorisi, İslâmiyetin kabulünden sonra yeni bir terkiplle Osmanlı'nın da esâsını teşkil etmiştir. Mutlak irâde sahibi olan Padişah, yönetimin de başıdır. Gücü, ilâhi kaynaklıdır, fakat sınıldığı gibi "sınırsız" değildir. Sultan, insanları Allah Kitâbı'nın ve örfün emrettiği gibi idâre edecektir.

"Kutadgu Bilig"den başlamak üzere, Nizâmü'l-mülk'ün "Siyâsetnâme"si nev'inden eserlerin sonuncusu olan Kınalızâde'nin yazdıklarına bakmadan evvel, "Siyâset" (Devlet idâresi) ile ilgili olarak Gazâlî'nin söylediklerine hatırlamak fâcâbediyor: "Ey Başkan, şunu biliniz ki: Sizinle Allah arasında olan şeyler hususunda Allah'ın affı yakındır. O, bağışlayan ve merhamet edendir. Fakat, halka yapılan zulümle ilgili durumlarda, O, kıyâmete kadar sizden bu zulmün bedelini kaldırmaz."¹⁴ Kınalızâde ise, siyâset (idâre) yi iki kısma ayırır ve "her kısmın bir lâzımı (gerekli kaldığı yönü) vardır: 1) Fazilete dayalı siyâset (siyâset-i tamme), tam ve olgun idâre demektir. 2) Fazilete dayalı olmayan siyâset (tegallübe), üstünlük zihniyetine dayalıdır, eksik siyâset de denir. Birinci idârede, idârecinin gayesi Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmak, ikincisinde ise, üstünlük ve tasallutla nefsinin havasına uymaktır."¹⁵ der.

Osmanlı, teorideki bu "ilâhî kaynaklı" müyyideler ile kendini sınırlamış ve neticeten, "Mülk Allah'ındır." inancı ile yönetimde de hiç bir müktesep hak tanımamışlardır. "Mahkeme kadıya mülk olmaz" hikmetinin zaruri neticesi olan "müsâdere" ve "azl" müesseselerine rağmen (yâni son'unu bile bile), Türklerin devlet hizmetine gösterdikleri büyük ilgi, Batılı gözlemcileri şaşırtmaktadır. Bunlardan, inhitat devri (XVII. yy) İngiliz Elçiliği'nin Kâtibi Ricaut, bu devlet adamlarının yetiştirilmesi ile ilgili olarak sunları yazmaktadır: "(Türkler), itaât etmesini öğrenmeden yönetmeyi öğrenmenin aslaa mümkün olmadığını ve eğer sâhip oldukları büyük serbestlik gözlerini kör eder ve adâlet ile akla karşı hareketlere sürüklerse, gençliğinde öğrendikleri iyi fikirler sayesinde kısa zamanda kendilerine geleceklarini, ... devlete faydalı olacaklarını kabul ederler"¹⁶

Kanûni'den hemen sonra askerî yönetimde bozukluklar ortaya çıkar. Daha sonraları sistemin tamâmını yok edecek olan bir başlangıçtır bu. Başta Hoca Sâdeddin Efendi olmak üzere, bazı devlet adamları için farkındadırlar, fakat "Kapıkulu Ocakları"nın islahından ümit kesmişlerdir.⁷ II. Osman, yalnız orduda değil, bütün müesseselerde reform yapmayı düşünür, fakat aceleciliği yüzünden kaybeder.⁸ IV. Murat, şiddet

TÜRK KAMU YÖNETİMİNİN FONKSİYONU ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA DENEMESİ

yoluyla da olsa birtakım tedbirler getirir; Koçi Bey 1631'de verdiği "risâle" de: "Evvelâ, Pâdişah tarafından biline ki: Memleket ve millet nizâmının yolu, din ve devlet kanunlarının sağlam olması, Muhammedî şeriâte sarılmakla mümkündür. Sonra, -Allah'ın emâneti olan- bütün halkın dertleriyle alâkadar olunup..."⁹ diyerek, mevcut bozukluğun temelini işaret etmeye çalışır, IV. Murat'ın da ömrü yetmez. Koçi Bey, yöneticilerle ilgili tenkidlerini şöyle sıralar: "Düzenbaz, liyâkatsiz vezirler) müslümanların beytü'l-malını sarfedip (adamlarını besleyerek) âlemi bu şekle koydular. Yine doymayıp (rüşvet kapısını açarak, sancaklara, beylerbeyliğe ve diğer devlet memurluklarına müdâhaleye başladılar. (...) Liyâkatsizlere, rüşvet alarak (mevki, mansıp) verdiler; hakkı olan, işten anlayanları hor ve hakir gördüler."¹⁰ Osmanlı'nın "kaht-ı ricâl" dediği, bu, devlet adamı yokluğu neticesinde başta askerî bürokrasi olmak üzere bütün yönetim bozuldu. Bu, devletin inhitâtının sebeplerinden de biri idi. III. Selim, 2 Avrupalı, 20 Türk ileri geleninden "islahat lâyhaları" istemekle işe başladı. Lâyihâ verenlerin hepsi "askerî reform" üzerinde ittifak etmişlerdi.¹¹ Reform teklifleri şiddetli bir muhalefet uyandırdı. Öztuna'nın ifadesi ile, "Osmanlı Târihinde 'İstemezük' nidâsı kadar iğrenç hiç bir istek yoktur."¹² II. Mahmud, yarım kalmış olan islahatları başarı ile yürütür. Yalnız, daha sonraki yanlışlıklara da temel olan "Şekilde kalma" yanlışına düşmekten de kurtulamaz. Avusturya Başvekili olan Metternich, 1841 yılında Bâb-ı Ali'ye gönderdiği metupların birinde: "...örf ve âdetlerinize uygun olmayan bir usul-i idâreyi tesis için eski idâreyi yıkmayınız; aksi takdirde, Pâdişahın, tahrip ettiği şeylerin yerine koyduklarının kadir ve kıymetini bilmediğine hükmolunur." der ve "Avrupa tarzındaki islahat fikir ve tasavvurlarını", "amik bir cehâlet", "hadsiz ve pâyansız bir hayâlperestlik" olarak görür.¹³ II. Mahmud, ilk defa olmak üzere, "Memurlara Âit Kanunnâme" (1838) düzenler. Artık, "bürokratik örgütlenme" başlamıştır; bunu 1840 ve 1855'dek düzenlemeler tâkip eder.

Gerileme Devri Osmanlı Bürokrasisinin belli başlı özellikleri, Ergun'a göre, şunlardır: 1) Sivil-asker bürokratların devlete egemen olma, sâhip çıkma çabaları (bunlar da "devrimciler" ve "çıkarcılar" olarak iki gruptadır); 2) bürokrasinin halktan kopmuş olması; 3) Bürokrasinin, toprak mülkiyetine geçerek, âdetâ aristokratik, dar ve kapalı bir sınıf niteliğine bürünmüş olması.¹⁴ Böylece, "Tanzimâtı izleyen yıllarda Pâdişaha karşı güvenceye kavuşan bürokrasi, pâdişahın yetkilerini kendi eline aktarmaya çaba göstermiştir." 1920'ye kadar, bu devir bürokratlarını İngiliz, Fransız, Rus "yandaşları" olarak gruplandırmak mümkündür.¹⁵ İktidâra ortak olma yolundaki bu gelişmeleri "yasal-ussal bürokrasiye geçiş" olarak değerlendirenler vardır.¹⁶ Heper gibi, Oraylı da

"bürokratik model'e geçişi 'modernleşmenin önemli bir yönü' olarak görmekte ve 'örgütlenme özelliklerinin temel neden'ini, 'o toplum sistemindeki teknolojik yapı' ya bağlamaktadır.¹⁷

"Sınıf'laşarak 'toplum vesâyeti'ne tâlip olan bürokrasinin bu devredeki durumu ne idi? Bunu, iki basit tesbitle örnekleyelim: "Acaba ilân-ı harbden (93 Harbi) önce mülki memurlar ne yapıyorlarmış? Orası meçhul! Ve daha doğrusu mine'l-bâb ile 'l-mihrâb bütün idâreciler mes'uldür. Mâdem ki hazırlık yoğ idi, harb edilmesi tehlikesi göze aldırılmamalı ve bütün memurlarımızda âdet olduğu üzere: 'Sâye-i vâye-i Hazret-i Padişâhi'de herşey yolundadır; şöyle çalışılıyor, böyle yapılıyor' diye izhâr olunan patırtı gürültülere inanılmamalı idi. (...) Bize ne yaptı ise 'Evet efendim'cilik ve dalkavukluk yaptı" "(Askerin açlığından bahisle erzak ve para talebinde bulunan Ahmed Muhtar Paşa'ya) 'hakimâne idâre-i maslahat etmekteyiz zaruridir' cevâbı veriyor. Çünkü (bu), bizde idâre ilminin anahtarı ve belki de hülâsası olarak meydana çıkmış olan, kısaca 'uyduruver' cümlesinin tumturaklıca yazılmışıdır. (Bu söz), şimdiki kadar nice zulüm ve haksızlıkları, güzel idâre şeklinde.. gösterdi. Bu sözü, idâremiz, âdetâ hareketlerine rehber edinmiş, küçükler büyükleri ve büyükler de küçükleri 'değişmez' hâlini alan bu 'düstur' ile idâre edegelmiş veyâ aldatmıştır."¹⁸ "Esk ricâlden birisi, bakmış ki kalem hülefâsından biri fazla gayretkeşlik gösteriyor; canı tez; istiyor ki herşey derhal olup bitsin, evrak birikmesin, ashâb-ı mesâlih beklemesin, vakit kaybolmasın. Bu uğurda, nefes nefese kalemden kaleme koşuyor, (...)vücudunu umur-ı devlet için yiyor, tüketiyor ve bittabi dâirenin bütün huzurunu, rahatını da bozuyor. Bir gün dayanamamış, genci çağırır: 'Oğlum, demiş, devlet umuriyle böyle uğraşılmaz. Önüne bir deste evrak mı getirdiler, şöyle bir göz gezdirirsin. O işin yapılmasında sana, nefesine bir fayda var mı? Yok! Yapmadığın takdirde bir zarar gelecek mi? Hayır! O hâlde kâğıtları şöyle bir iter, bir kahve ısmarlar, sigaranı yakar, rahatına keyfine bakarsın!'"¹⁹

CUMHURİYET BÜROKRASİSİ

"Bilindiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim düzeni, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan düzende, o günün koşullarına uymak için zorunlu görülen ve yapılması mümkün olan değişiklikler sonucunda ortaya çıkmıştır."²⁰ "Cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden sâdece yönetim sisteminin biçimsel yönlerini miras olarak almadı. Miras aldıklarının arasında, örneğin merkezîyetçilik gibi kamu yönetimine ilişkin bâzı temel gelenekler, Osmanlı bürokrasisinin oluşturduğu olumlu-olumsuz tutumlar, davranışlar ve değerler var. Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde iyice su üstüne çıkmış olan bürokrasi/halk zıtlaşması da Cumhuriyet'in hazır bulduğu Osmanlı miraslarından bir başkası."²¹ "Bu dönem (1923-50) bürokrasisinin

TÜRK KAMU YÖNETİMİNİN FONKSİYONU ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA DENEMESİ

en önemli özellikleri, Osmanlı bürokrasisinden miras olarak aldıkları halktan kopmuş olma niteliğinin sürdürülmesi ve (ondan) farklı olarak da siyasal iktidarı denetlemesidir.¹²² "Cumhuriyet döneminin tek parti devrinde de bürokrasi, entellektüel-bürokratik elit tarafından toplum kurma çabalarının yürütücüsü durumuna getirilmeye çalışılmıştır. Özellikle İnönü, siyasi hayat ve kamu yönetiminin bürokratlaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır."¹²³ "(1950'den sonra).. bürokratların giderek, siyasal iktidâr tekeline elden kaçırmaları, bürokrasinin siyasal gücünün giderek azalması, Türk toplumunda geleneksel bürokratik saygınlığın hızla düşmesine neden olmuştur."¹²⁴ Esâsen, "Bürokrasi, her zaman ve her yerde, iktidar, prestij ve etkinliği elde etme çabaları içinde, siyaset adamlarının idâreyi kontrol etme isteklerini bertaraf, hattâ reddetme eğilimi gösterir."¹²⁵

Buraya kadar, sadece iktibaslarla naklettığımız tesbit ve düşüncelere göre, Türk bürokrasi geleneğinin bütün "hasta" ve "sakat" yönleri Cumhuriyet döneminde de devam etmiş; geçmiş tecrübelerdeki bütün başarısızlıklara rağmen, umumi olarak aydın tabakada görülen "her şeyin en iyisini bilme" kompleksi yönetici tabakada da gittikçe artan bir gelişme göstermiştir. "Modernizmin öncüsü olması beklenen münevverin baskı ve zorlama rejimlerine heves etmesine karşılık, gelenekçi halk kütlelerinin modern bir siyasi rejimi savunması ilk bakışta çok garip görünecektir. Mâmâfih halk ve münevver kültürlerinin yapısı ve muhtevası bulunduğu takdirde bu neticenin normal karşılanması gerekir." "Osmanlı cemiyetindeki (...) idâreci tabaka kapalı bir elit meydana getirmedığı için (...) sosyalleşmenin çeşitli safhalarında birbirinden farklı kültürlerin şahsiyete tesir etmesi bahis konusu değildi. (Batılılaşma hareketlerini müteâkip) Türkiye'de münevver ve halkın genel ortak bir kültür nizâmı içinde kaynaşma imkânları gittikçe azalmış ve neticede aynı coğrafya içinde yanyana yaşayan iki ayrı sosyal ve kültürel grup meydana gelmiş bulunuyor."¹²⁶ "Seçkinci-elit"lerin sivil-asker ittifakı ile gerçekleştirdiği 27 Mayıs Hareketi'nin önde gelen simalarından Taşer, bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "19. asırdan itibaren başlayan ve münevverlerimiz ile halk arasında gittikçe şiddetlenen bir ayıllık sokan garip bir cinnete kapılmıştık. (...) Nitekim biz de aynı hatâyâ düştük ve 'Bir mükemmel Anayasa yapılırsa, Türkiye'nin Almanya veya İngiltere seviyesine geleceğini' sandık. Ne yapalım ki, Türk aydınlarının çok yanlış ve köklü zaaflarından biri de bazı mefhumlarda sihir-kâr bir kudret tasavvur etmesidir. Tabii bu, aydının kendisine yabancılaşmasından doğmaktadır. Yabancılaşma, milli ölçüyü kaybetme demektir."¹²⁷ Bir araştırmaya göre, "Bürokrasinin

yarısına yakın bir kısmı (% 48.8) mevcut çok partili parlamenter sisteme karşı çıkmakta, siyâsi partisiz bir düzenin Türkiye için ideal olduğunu belirtmektedir.²⁸ Bir yazısında, iki aydan beri haftada iki kere otomobil vergisi yatırmak üzere vergi dâiresine gittiğini, her seferinde uzun kuyruklar yüzünden geri dönmek zorunda kaldığını; bir seferinde dönerken, "turistleri hoşça karşılamak üzere" tertiplendiğini öğrendiği davullu-zurnalı bir törene rast geldiğini nakleden sosyal antropoloji bilgini Erol Güngör daha sonra şunları yazmaktadır: "Bu iki manzarayı gördükten sonra, denilebilir ki, dünyânın en mesut adamı Türkiye'ye turist olarak gelen kimsedir. Dünyânın en çileli insanı da, kendi memleketinde her türlü azâba müstehak görüldüğü hâlde, başkasına gülyüz göstermeyi âdetâ bir vatanseverlik borcu hâlinde öğrenmiş olan kimsedir. (...) Hükmedemedebildiğimiz insanın haklarına saygılı olmayı bilmiyoruz; ancak, kudretimizin erişemediği kimselere hürmet ve nezâket gösteriyoruz. (...) Batı ülkelerinde devletle halk münâsebetleri mukaveleci cemiyet eşâsına dayanır. Devlet, bir şirket gibidir. Vatandaş ona belli bir âidât öder o da ..birtakım hizmetleri yapmayı tâahhüt eder. (...) Bizde, memur tabakası, en büyüğünden en küçüğüne kadar, vatandaşa hizmet değil de lütuf yapıyormuş gibi davranır. En ufak bir itiraz gördüğü anda 'Bana vazifemi sen mi öğreteceksin?' diyerek kamu hizmetini âdetâ ilâhi bir otoritenin tezâhürü şeklinde takdim eder."²⁹

Yeniden Düzenleme Çalışmaları

Ana hatlarıyla Osmanlı'dan tevarüs edilen idâre, Cumhuriyet devrinde yapılan hukuki, sosyal ve kültürel inkılaplarla, şüphesiz yeni vasıflar kazanmıştır. Ancak, "Toplum yaşantısını değiştiren âni ve sert hareketlerin başarıya ulaşabilmesi için, toplumun.. târihi devirlerden tevâriis ettiği uygarlığın, kültür, gelenek ve düşüncelerinin ileri hamleyi ve bunun gerektirdiği yenilikleri kabule yatkın bulunması, hiç olmazsa alıştırmacı bir devre geçirecek gerekli ortama hazırlanmış bulunması lâzımdır."³⁰ "Bir topluda reform hareketlerini başarılıyacaksa, her şeyden önce o toplumun târihi ve sosyal yapısı, insan unsurları, fizik ve maddi kaynakları, coğrafi şartları.. ve kültür mirasları göz-önüne alınmalıdır."³¹

"Cumhuriyet döneminde idâreyi yeniden düzenleme çalışmaları bakanlıklar düzeyinde kalmıştır. Bu devrede verilen raporlar arasında Beker Raporu, Martin ve Cush Raporu; Başbakanlığa verilen Neumark Raporu zikredilebilir."³² Sürgit'e göre, "Aradan geçen elli yıla yaklaşan sürede, çoğu rastgele yapılan sayısız eklemeler, düzelt-

TÜRK KAMU YÖNETİMİNİN FONKSİYONU ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA DENEMESİ

meler ve değiştirmelerle, bu düzen (Osmanlı'dan gelen yönetim düzeni) var olan tutarlılığını ve etkinliğini de önemli ölçüde yitirmiş bulunmaktadır.¹³³ İdârenin yeniden şekillendirilmesi fikri plânlı döneme geçişte güç kazanmıştır. DPT'nin isteği ile TODİE tarafından hazırlanan MEHTAP Raporu bu konudaki en ciddi materyal olarak dikkati çekmektedir. MEHTAP'tan sonra DPT bünyesinde "İdareyi ve İdârî Metodları Yeniden Düzenleme Komisyonu" kuruldu. Komisyon, Arif Payaslıoğlu'na "Merkezî İdârenin Taşra Teşkilâtı" üzerine bir araştırma yaptırdı, böylece araştırma serisi tamamlandı ve Komisyon: 1) İdâreyi ve İdârî Metodları Yeniden Düzenleme Konusunda Hazırlanacak Mevzuatla İlgili Genel İlkeler, 2) Mahallî İdârelerin Yeniden Düzenlenmesi İle İlgili Genel İlkeler, 3) Bakanlar Kurulu'na Âit Bâzı Yetkilerin İlgili Bakanlıklara Verilmesi, başlıklı üç raporu Başbakanlığa vererek 1966'da dağıldı. Bu arada 1965 Programı ile, idâreye MEHTAP tavsiyelerini uygulama derekifi verildi.³⁴ 1971'de Bakanlar Kurulu kararı ile "İdârî Reform Danışma Kurulu" teşkil edildi ve "İdârenin Yeniden Düzenlenmesi: İlkeler, Öneriler" raporunu Başbakanlığa sundu. 1980 sonrasında da Başbakanlık bünyesinde oluşturulan aynı mâhiyetteki komisyonun çalışmalarının bir kısmı MGK tarafından kanunlaştırıldı. "Bürokratizm"e şiddetli hücumlarla iktidâra gelen Özal Hükümeti de birtakım düzenlemeler yaptı. MEHTAP'tan itibaren "devamlılık" kazanmış sayılabilecek olan "yeniden düzenleme" çalışmalarının, hep "askerî müdâhale"lerden sonra ele alınmış olması dikkat çekicidir. "..Bugüne kadar yapılan idâri reform önerileri ya MEHTAP'dan esinlenmiş, ya da ona karşı bir tepki niteliğinde olmuştur."³⁵

"Yönetimi geliştirme, yönetimin kendisine âittir."³⁶ "Yönetim siyasal erkten yapı olarak ayrı ise, bunun bir nedeni de yönetimin daha ivedi davranmak zorunda olması ile açıklamak olanaklıdır. Ancak, görünen odur ki, yönetim, yapı ve işleyişi ile çabuk davranmayı reddetmektedir."³⁷ Ancak, "Siyâsî liderlik (de) (...) idâri reformu gerçekleştirecek mekanizmayı yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya doğru işler biçimde kurmalıdır. Yeniden düzenlemede gözetilecek temel amaçlarla, uyulacak ana ilkeleri tartışmasız, net bir şekilde belirlemek siyâsî liderliğe düşen bir görevdir."³⁸

SONUÇ

"Bürokratik model de, her toplumsal olgu gibi kendi evrimini yaşamakta ve önemlidiğişikliklere uğramaktadır. (...) Topluma uyumlu bir evrimin sağlanması için, örgütlerin klâsik bürokratik tipten ayrılmasını gerektiren birtakım ilkeler ortaya çıkmıştır."³⁹ "Yüzyılımızın başdöndürücü ..değişme ve sürekli yenileşme temposu, sosyal ve ekonomik ilişkileri de durmaksızın değiştirmeye ve yeni durumlara uymaya zorlamaktadır. (...) Sosyal bir kurum olan idârenin (bu) sürecin dışında kalabileceği ileri sürülemez."⁴⁰ Fakat, "Türkiye'de bütün yenileşme hareketleri gibi kalkınma ve çağdaşlaşma

(da) kendiliğinden gelişen bir hareket olmaktan çok, bir uyarma süreci olarak düşünül-
mek zorundadır. Bu uyarma süreci, devletin ve onun uygulama aracı olan idârenin ön-
cüllüğünde oluşmak zorundadır.⁴¹ şeklinde, yıllardır sürdürelen yanlış bir ısrardan
vazgeçilmelidir. "Esas amaçları değiştirmenin en kolay ve sık görülen şekli, örgütlerin
araçlarla amaçlar arasındaki öncelik sırasını değiştirip, araçları amaç, amaçları da araç
hâline getirmesidir."⁴² "...teşkilât birtakım amaçları gerçekleştirmek ve bâzı görevleri
yerine getirmek üzere kurulmuştur. Şu hâlde ana problem, sözkonusu amaçlarla, bu
amaçları gerçekleştirmeye yönelik vâsıtalar arasındaki uygunlukla ilgilidir. (...) Vâsıta-
ların amaçları gerçekleştirmede yetersiz kaldığı noktalar bulunduğu takdirde, vâsıta-
larda ne gibi değişikliklerin yapılması gerektiği incelenebilir. (...) Bir defa, Türkiye'de
devletin genel kuruluşuna yön veren temel düşünceler ve amaçlar zaman içinde ve özel-
likle yakın yıllarda önemli değişikliklere uğramıştır. Bu itibarla, farklı şartlar altında
ve farklı temellere göre kurulmuş bulunan devlet teşkilâtını.. kurulduğu zamânın de-
ğil, bugünün amaç ve ülkülerine göre değerlendirmek gerekir."⁴³

- 1 Turgay Ergun-Ayıkut Polat, *Kamu Yönetimine Giriş*, Ank. 1978, 22. s. ve ayrıca Kenan Sürgit, *Organizasyon ve Metod Hizmeti*, Ank. 1978, 6. s.
- 2 Ergun, age. 24-36.s.
- 3 Şevki Güler, "Yönetimin Sosyolojik Anlamı ve Sanayide Yönetim" (teb.), *Yönetim Sosyolojisi*, Ank. 1977, 96 ve 91 s.
- 4 İmâm-ı Gazâli, *Devlet Başkanlarına*, İst. 1969, 23-26.s
- 5 Kınalızâde Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlâkı*, c.II. İst. (?), 187.s.
- 6 Ricaut (çev. M.Reşat Uzmen), *Türklerin Siyâsi Düsturları*, İst. (?), 51.s.
- 7 Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. V, İst. 1977, 168.s.
- 8 İbid
- 9 Ekrem Bektaş, *Koçi Bey Risâlesinden Seçmeler*, OCAK Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 1, 118.s.
- 10 İbid, 119.s.
- 11 Öztuna, IX, 142-143.s
- 12 Öztuna, İbid, 183. s.,
- 13 *Koca Sekbanbaşı Risalesi*, (Haz. Abdullah Uçman), İst. 1975, 22.s.
- 14 Ergun - Polat, İbid 72-74.s
- 15 İbid
- 16 Metin Heper, "Türk Kamu Bürokrasisinde Gelişim" (teb.) *Yönetim Sosyolojisi*, Ank. 1977, 58.s
- 17 İber Ortaylı, "Osmanlı Bürokrasisinin Özellikleri..." (teb.) *Yönetim Sosyolojisi*, Ank. 1977, 10.s
- 18 Mehmed Arif, *Başımıza Gelenler*, c.II, İst. (?), 511 ve 515 .s
- 19 Refik Hâlid Karay, *Mine'l-bâb İle'l-mihrâb (Siyâsi Hatıralar)*, İst. 1964, 107.s.

TÜRK KAMU YÖNETİMİNİN FONKSİYONU ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA DENEMESİ

- 20 Kenan Sürgit, *Türkiye'de İdari Reform*, Ank. 1972, 1.s
- 21 Selçuk Yalçındağ, *TODAİE/Amme İdaresi Dergisi*, c.3.s.2
- 22 Ergun-Polat, age 76.s
- 23 Heper, İbid 59 s. (İdris küçükömer'e göre: "İnönü, son bürokrat paşa"dır. Düzenin Yabancılaşması: Batılılaşma, İst. 1969, 3.s)
- 24 Gençay Şaylan'dan zikr. Ergun-Polat, age 77.s
- 25 Bernard Gournay, *Yönetim Bilimine Giriş*, Ank. 1971, 267. s
- 26 Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, 3 baskı İst. 1978, 36 ve 30-31.s (Ayrıca bkz. Emre Kongar, *Türkiyenin Toplumsal Yapısı*, İst. 1978, 421 ve 458.s)
- 27 Z.N., *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye*, İst. 1979, 17 ve 15. s
- 28 Gençay Şaylan, *Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji*, Ank. 1974, 177.s
- 29 Erol Güngör, *Önce Vatandaş Gelir*, *Yeni Düşünce Dergisi*, s.5, Ağustos 1981
- 30 Eyüp Sabri Erman, "Türk Devlet İdâresinde ve Hukukunda Reform Hareketleri" *Balta'ya Armağan*, Ank. 1974, 153.s
- 31 Orhan Türkdoğan, *Toplumlar Sâdece Reform Kanunları İle Değişmez*, *Yeni Düşünce Dergisi*, s: 12, Aralık 1981
- 32 Sürgit, 1972, 76.s.
- 33 İbid, 1.s
- 34 Nabi Dinçer-Turan Ersoy, *MEHTAP... Değerlendirme*, Ank. 1974, 1-3. s
- 35 İbid
- 36 Sürgit, 1978, 7.s
- 37 Metin Kazancı, "Yönetimde Büyüme Olayı ve Yönetilen", *Yönetim Sosyolojisi*, Ank. 1977, 210.s
- 38 Dinçer-Ersoy, age 365.s
- 39 Kongar, 1977, 33.s
- 40 Dinçer-Ersoy, 353.s
- 41 İbid, 356.s
- 42 A.Etzioni, *Modern Örgütler*, Ank. 1969, 12.s
- 43 Arif Payashoğlu, *Merkezi İdârenin Taşra Teşkilâtı Üzerine Bir İnceleme*, Ank. 1966, 5-6.s.

KOOPERATİFÇİLİK
(Üç Aylık Kooperatifçilik İlmi İncelemeler Dergisi)
1985 YILI FİHRİSTİ
(Sayı : 67 - 90)
Hazırlayan : Zehra AKYOL

	Sayı	Sayfa
ARIKAN Rauf:		
– Köy Gençliği ve Köylerimizdeki Değişmeler.	69	30 - 42
AYHAN Rıza:		
– Tüketim Kooperatifleri ve Tüketicinin Korunması	68	52 - 64
AYKAÇ Mustafa		
– Gelişen Ülkelerde Makinanın Çok Sayıda Çiftlik Tarafından Müstereken Kullanılmasının Teşkilatlanması ve Ekonomik Yönleri	68	65 - 74
ÇAKALLI Ahmet		
– Milletlerarası İktisadi Münâsebetlerin Teşekkül İçin Kooperatifçilik Prensipieri Üzerine.	68	75 - 82
ÇEVİK Y. Doç. Dr. Kemal		
– Fransız Hukukunda Ekonomik Fayda Toplulukları ve İşletmeler Arası İşbirliği Müessesesi Olarak Ekonomik Fayda Topluluklarına Duyulan İhtiyaç	70	10 - 23
DEMİRCİ Doç. Dr. Rasih		
– Kalkınma Plânlarında Tarım Sektörü ve Uygulama Sonuçları	67	10 - 23
ERKUŞ Prof. Dr. Ahmet		
– Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Ülkemiz Tarımındaki Gelişmelerin Değerlendirilmesi	68	6 - 26
Doç. Dr. Celâl ER – Suay DİK		
– Dünya ve Türkiye 'de Soya Tarımının Durumu.	70	35 - 45
GÜNEŞ Prof. Dr. Turan		
– Gençlerin Ekonomik Kalkınma ile İlgili Yönünden Türkiye 'nin Dış Ticaret Yapısı ve Bu Yapıda Kooperatiflerin Yeri.	69	6 - 29
GİRGİN Doç. Dr. İrfan		
– Arazi Toplulaştırılması ve Yerleşim Düzenlemesi Açısından 3083 Sayılı Tarım Reformu Kanunu	70	22 - 34
HAZAR Nurettin		
– Dış Temasların Kooperatifçilikteki Önemi	67	3 - 6
– Importance of Foreign Contacts in Co-operation	67	7 - 9
IŞIK Doç. Dr. Erdal		
– Gençlerde Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığı Sorunu	69	43 - 45

KOOPERATİFÇİLİK		
– Türk Kooperatifçiliğinde Eğitimin Önemi68	3 - 5
KOOPERATİFÇİLİK		
– GENÇLİK69	3 - 5
KOOPERATİFÇİLİK		
– Kooperatif Dışı İşbirliği Şekilleri70	3 - 5
KOÇ Hakan		
– Kooperatifçilik Eğitimi69	46 - 63
KORKMAZ Alâaddin		
– Türk Kamu Yönetiminin Fonksiyonu Üzerine Bir Araştırma Denemesi70	58 - 60
NASRATTINOĞLU İrfan Ünver		
– Haberler : XI. Türk Kooperatifçilik Kongresi67	70 - 73
NAKİP Dr. Mahir:		
– İhracat Açısından Yaş Meyve Sebze Üretimi ve Yurt İçi Tüketimi Üzerine Bir İnceleme70	46 - 57
SINA Zeynep		
– Kooperatif İşletmelerde Amaç Tesbiti67	24 - 34
TÜRKÖZ İsmail Orhan		
– Çevre Meselelerine Genel Bakış67	35 - 50
TÜRKÖZ İsmail Orhan		
– Tarımda Üretim ve Verimliliğin Boyutları68	27 - 51
TÜRKÖZ İsmail Orhan		
– İktisadi, Sosyal ve Kültürel Kalkınma Arasındaki İlişkiler68	65 - 80
VAROL İlhan		
– Kooperatif İşletmelerde Yönetimin Geliştirilmesi John CRAIG'dan Çeviri67	51 - 69

Kendi imzanızla
paraya dönüştüreceğiniz
Emlak Kredi garantisi

**TEK
GEK**

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**
"size avantaj sağlar"

Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları

- 1- Tarımsal Kalkınmada Kooperatifçilik VI. Türk Kooperatifçilik Kongresi'nde verilen Tebliğ ve Tartışmalar (2 cilt) 200.- TL
- 2- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları VII. Türk Kooperatifçilik Kongresinde verilen Tebliğ ve Tartışmalar 300.- TL
- 3- Kooperatiflerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü ve VIII. Kongre Tebliğ ve Tartışmaları 300.- TL
- 4- Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri 300.- TL
- 5- X. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri 500.- TL
- 6- Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Toplumsal Kalkınmasında Kooperatiflerin Rolü 100.- TL
- 7- Kooperatifçilik Eğitimi 100.- TL
- 8- Dünya Kooperatifçiliğinden Örnekler 100.- TL
- 9- Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları 100.- TL
- 10- Kooperatiflerde Muhasebe 100.- TL
- 11- Az Gelişmiş Ülkelerde Kooperatif ve Devlet 100.- TL
- 12- Kooperatif Şirketler 50.- TL
- 13- Kooperatifçilik ve İlkokul 50.- TL
- 14- Kooperatifler Kanunu ve Gerekçesi 50.- TL
- 15- Kooperatifçilik Bilgisi 100.- TL
- 16- Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği 100.- TL
- 17- Kooperatifçilik ve Kooperatifçilikle İlgili Yayınlar Bibliyografyası 100.- TL
- 18- Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler 120.- TL
- 19- Atatürk ve Türk Kooperatifçiliği 150.- TL
- 20- Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları 150.- TL
- 21- Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri 350.- TL
- 22- Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları 500.- TL
- 23- Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim 150.- TL
- 24- Atatürk Kooperatifçilik ve Türk Kooperatifçilik Kurumu 200.- TL
- 25- The Co-operative Movement In Turkey And Its Expected Development 200.- TL
- 26- Co-operatives In Developing Countries And Turkish Experience 200.- TL
- 27- Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatifinde Grup Tarımının Ekonomik Analizi 400.- TL
- 28- Vakıflar Tüzüğü 150.- TL
- 29- Karınca Dergisi Kooperatifçilik İlgili Bibliyografya 750.- TL
- 30- XI. Türk Kooperatifçilik Kongresi (Tebliğler) 1.000.- TL
- 31- XI. Turkish Co-operative Congress 1.000.- TL
- 32- Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yataç ve Dikey Bütünleşme Hareketleri 750.- TL
- 33- Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilir 1.600.- TL

DERGİLERİMİZ

- ÜÇ AYLIK KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİ YILLIK ABONESİ 1.200.- TL
AYLIK KARINCA DERGİSİ YILLIK ABONESİ 2.400.- TL
ALTI AYLIK COOPERATION IN TURKEY DERGİSİ
YILLIK ABONESİ 1.000.- TL

NOT: ÖDEMELİ GÖNDERME USULÜ BAZI AKSAKLIKLAR NEDENİYLE UYGULANMAMAKTADIR.

AYRICA: Satın alınacak kitapların bedelleri yekünuna 1 adet kitap olur ise 250.- TL listedeki kitapların yarısı olduğu takdirde 500.- TL, bütün kitaplar istendiği takdirde 1.000.- TL PTT masrafını ekleyip Kurumun "T.C. Ziraat Bankası Ankara - Kızılay Şubesi 630/4 sayılı hesabına" yatırılır ve bir mektupla Kuruma istenen kitaplar bildirilirse hemen adresinize postalanır.

ADRES: MİTHATPAŞA CADDESİ NO: 38/A YENİŞEHİR - ANKARA

TELEFON: 31 61 25 - 31 61 26

**MİLLİ EĞİTİM, GENÇLİK ve SPOR BAKANLIĞI
YAYIMLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞINDAN**

SAYI : 660. Yar. Drs Kit. Şb. Md. - 03766

Tarih : 23.5.1985

**KONU: "Karıncı Kooperatif Postası",
"Kooperatifçilik" adlı dergiler.**

Türk Kooperatifçilik Kurumu (Mithatpaşa Cad. 38/A Yenışehir-Ankara) tarafından yayımlanan aşağıda adı yazılı dergiler, 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu" nun 55. maddesi gereğince incelenmiş, ortaöğretim öğretmen ve öğrencilerine duyurulması eğitim ve öğretim açısından sakıncalı bulunmamışlardır.

BAKAN ADINA

**Ömer HATİPOĞLU
Daire Başkanı**

Derginin Adı

Fiyatı

Karıncı Kooperatif Postası

Sayı: 574, 575, 576, 577, 578

200'er TL.

Kooperatifçilik

Sayı: 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66

100'er TL.

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of the Turkish Co-operative Association, it is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included, Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey.» The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf or
The Turkish Co-operative Association
Hüsni POYRAZ

Editor - in - chief
Prof. Dr. Rasih Demirci

Editorial Board
Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

Doç. Dr. Orhan ARSLAN - Halil BİLİCİ - Ayhan İNAL
Alâaddin KORMAZ İ.Ü. NASRATTİNOĞLU

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Hüsni POYRAZ	: President
Niyazi YÜKSEL	: Vice President
Turan TEKELİ	: Treasurer
Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ	: Member
Dr. Mustafa DOYUK	: "
Doç. Dr. Celâl ER	: "
Dr. Şenal ERDOĞAN	: "
Aydın İMAMOĞLU	: "
Nafiz İMAMOĞLU	: "
Ayhan İNAL	: "
İrfan Ünver NASRATTİNOĞLU	: "
Kâmil ÖZDEMİR	: "
Yrd. Doç. Dr. Atilla ÖZER	: "

BOARD OR AUDITORS

Turan TEKELİ	: President
Sezai YÖRÜK	: Member
Ömer Nafi GÜVENLİ	: "

Memleketimize
Kooperatifçilik Konusunda
Uzun Yillardan Beri Yayın Yapan Tek
İlmi Dergi

KOOPERATİFÇİLİK

ile

Dergisini

OKUYUN
OKUTUNUZ

İSTEME ADRESİ: Mithatpaşa Cad.38/A ANKARA